

บทเรียนทางการเมืองจาก ลิลิตพระลอ*

(Political Lessons from Lilit Phra Lor)

สมเกียรติ วันทะนะ**

(Somkiat Wanthana)

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “ความคิดทางการเมืองไทย สมัยกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 1890 - 2310” ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจาก
ภาควิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์.

** รองศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ คณะ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (Associate Professor Dr.,
Department of Political Science and Public Administration,
Faculty of Social Sciences, Kasetsart University).

Received: March 13, 2018

Revised: June 26, 2018

Accepted: August 7, 2018

บทความวิจัย

-

วิชาการ

บทคัดย่อ

ลิลิตพระลอ เป็นวรรณคดีที่เชื่อกันว่าแต่งขึ้นในสมัยอยุธยาตอนต้น (พ.ศ. 1893 - 2112) วรรณคดีสโมสรยกย่องให้เป็นยอดของลิลิตเมื่อ พ.ศ. 2459 ส่วนใหญ่ผู้ศึกษา ลิลิตพระลอ เน้นความดีเด่นในแง่โครงเรื่อง เนื้อหา ฉันทลักษณ์ และสำนวนภาษา คนไทยส่วนใหญ่รู้จัก ลิลิตพระลอ ในฐานะนิยายรักระหว่างกษัตริย์หนุ่มกับเจ้าหญิงสาวสองพระองค์ที่จบลงด้วยโศกนาฏกรรมที่สุดเศร้ากับทุกฝ่าย

ผู้วิจัยศึกษา ลิลิตพระลอ ในฐานะที่เป็น “ตัวบท” ของความคิดทางการเมืองที่สอนในสิ่งที่กษัตริย์ควรยึดยังชี้แจงในเรื่องของความรัก กษัตริย์หรือผู้ครองแผ่นดินพึงหลีกเลี่ยงความรักที่มีลักษณะสุดซึ้ง เพราะความรักเช่นนั้นอาจนำมาซึ่งความสูญเสียอย่างมหันต์ทั้งในส่วนพระองค์และพระราชอาณาจักรของพระองค์ บทเรียนทางการเมืองจากลิลิตพระลอ คือ ความรักของพระลอที่ไม่ฟังคำทัดทานของพระราชมารดาจนนำไปสู่ความตายทำให้เมืองสรวงไร้กษัตริย์ปกครอง

คำสำคัญ: ลิลิตพระลอ, การเมือง, ความรัก, ความยับยั้งชั่งใจ, จาริตประเพณี

ABSTRACT

Believed to have been composed in the early Ayutthaya period (1350-1569 AD), Lilit Phra Lor is a masterpiece Thai tragic romance, equivalent to Shakespeare's Romeo and Juliet. It was praised in 1916 by the Literature Society as the best example of 'lilit' poetic form and has been regarded by students of Thai literature as supremely excellent in plot, contents, verse, and language.

In this research article, the author points out that, besides its poetry value, Lilit Phra Lor is a 'text' conveying political lessons that the king must be considerate and refrain from being extreme in love affairs, otherwise the king himself and his kingdom will encounter a great loss. The death of Phra Lor due to his passion for Phra Phuan and Phra Phaeng is a good example of extreme love which results in his kingdom being left to suffer its own fate.

Keywords: Lilit Phra Lor, Politics, Love, Restraint, Tradition

ลิลิตพระลอ: “ตัวบท” และ “บริบท”

1. วิธีวิจัย

ลิลิตพระลอ เป็น “ตัวบท” (text) ทางวรรณคดีที่สำคัญชิ้นหนึ่งของกรุงศรีอยุธยาตอนต้น (พ.ศ. 1893 - 2112) ในยุคสมัยดังกล่าวไม่มีตัวบทที่เป็นเรื่องราวของความคิดทางการเมืองโดยตรงให้ศึกษาในที่นี้ ผู้วิจัยจึงนำ ลิลิตพระลอ มาใช้ศึกษาความคิดทางการเมืองของคนในอดีต ผู้วิจัยใช้วิธีศึกษาที่เรียกว่า ประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมือง (History of Political Thought) แบบที่พัฒนาขึ้นโดย เควนติน สกินเนอร์ (Quentin Skinner) แห่งมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ สำหรับสกินเนอร์ผู้ค้นคว้าวิจัยเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมืองจะต้องกำหนดให้ชัดเจนเป็นเบื้องต้นว่าจะใช้อะไรเป็น “ตัวบท” สำคัญในการศึกษา ขั้นตอนก็คือต้องสืบค้นให้ได้ว่าผู้แต่งตัวบทนั้นต้องการสื่อความหมายอะไรแก่ผู้อ่าน หรือผู้ฟัง และใครคือเป้าหมายหลักที่ผู้แต่งต้องการสื่อสารด้วย ขั้นตอนที่สองนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเป็น การทำความเข้าใจกับ “บริบท” (context) ที่ให้กำเนิดแก่ตัวบทนั้น ๆ ถ้าเราไม่เข้าใจ “บริบท” ความเข้าใจที่มีต่อ “ตัวบท” ก็จะไม่ชัดเจนตามไปด้วย (Skinner 1978: ix - xii; Skinner 1988: 275; Skinner 2002: 3)

2. ฉันทลักษณ์ของลิลิตพระลอ

ลิลิตพระลอ เป็นวรรณคดีที่ได้รับยกย่องจากวรรณคดีสโมสรให้เป็นลิลิตยอดเยี่ยมเมื่อ พ.ศ. 2459 (Pinitpoovadol 1996: 250) ลักษณะของวรรณกรรมที่เรียกว่าลิลิต คือมีร่ายกับโคลง ประกอบกัน สำหรับลิลิตพระลอ ประกอบด้วยร่ายกับโคลงสลับกันกว่า 600 บท ร่ายในลิลิตพระลอเป็น “ร่ายสุภาพ” และมี “ร่ายโบราณ” ปะปนอยู่เกือบ 10 บท ส่วนโคลงก็เป็น โคลงสี่สุภาพ และโคลงสองสุภาพ อย่างละเกือบ 300 บท รองลงไปเป็นโคลงสอง และมีโคลงสามเพียง 9 บท ทั้งร่าย และโคลงในลิลิตพระลอยังไม่แสดงแบบแผนทางฉันทลักษณ์ที่ตายตัว นั่นคือ ไม่เคร่งครัดใน

เรื่องคำเอกคำโท และจำนวนคำในแต่ละวรรคник (Ruangraklikhit 2010: 10 - 13)

3. ลิลิตพระลอแต่งในสมัยใด

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงวินิจฉัยว่า

“...จึงเห็นว่าควรถือเป็นยุติได้ว่า เรื่องลิลิตพระลอนั้น
แต่งในกรุงศรีอยุธยาตอนต้นราวระหว่าง พ.ศ. 1991
จน พ.ศ. 2026 ส่วนผู้แต่งนั้นจะว่าพระเจ้าแผ่นดิน
พระองค์ใดยากอยู่ ด้วยจะเป็นสมเด็จพระบรม
ราชาธิราชที่ 3 หรือสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 หรือ
สมเด็จพระบรมราชาหน่อพุทธางกูร พระองค์ใด
พระองค์หนึ่งก็ได้ทั้งนั้น เป็นอันรู้ไม่ได้แน่...”

[Fine Arts Department 2004: (6)]

สุมาลี วีระวงศ์ มีความเห็นว่าลิลิตพระลอคงจะเขียนขึ้นในยุคที่ใกล้เคียงกับ
การสร้างพระศรีสรรเพชญ์ เพราะในตอนท้ายของเรื่อง พระนางดาราวดี (พระมารดา
ของพระเพื่อนพระแพง) พุดถึงกิจวัตรที่สองพระธิดากระทำบ่อย ๆ ยามยังมีชีวิต คือ
กราบพระศรีสรรเพชญ์ (Veravong 2006: 12) และพระศรีสรรเพชญ์นั้น พระราช
พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐฯ ระบุว่า หล่อใน พ.ศ. 2043 และแล้ว
เสร็จมิ่งงานฉลองใน พ.ศ. 2046 ตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2
(Phiromanukul 2017: 17)

ชลดา เรื่องรักษลิต สันนิษฐานว่าวรรณคดีเรื่องนี้น่าจะแต่งขึ้นหลังจากที่มี
การหล่อพระพุทธรูปศรีสรรเพชญ์เสร็จ และฉลองแล้ว คือ หลัง พ.ศ. 2046 และกวีผู้
แต่งก็น่าจะเป็นกวีในราชสำนักของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 คนใดคนหนึ่งแต่งมา
ถวายสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 (Ruangraklikhit 2010: 8 - 9)

ผู้วิจัยเชื่อตามสุมาลี วีระวงศ์ และชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต ว่าลิลิตพระลอแต่งขึ้น
หลัง พ.ศ. 2046 ซึ่งมีงานฉลองพระศรีสรรเพชญ์

เนื้อเรื่องของลิลิตพระลอ

ในข้อนี้ผู้วิจัยจะสรุปเนื้อเรื่องของลิลิตพระลอโดยแบ่งกล่าวเป็นประเด็น ๆ
ดังนี้

1. เมืองสรวงของพระลอ กับเมืองสรองของพระเพื่อนพระแพง

กวีผู้แต่งลิลิตพระลอ เสนอภาพให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างเมืองสองเมืองที่อยู่ติดกันและมีเกียรติยศเสมอกัน เมืองสรวงอยู่ทางทิศตะวันตก และเมืองสรองอยู่ทางทิศตะวันออก ทั้งสองเมืองอยู่ทางตอนเหนือของกรุงศรีอยุธยาไกลจากอยุธยาขึ้นไปทางภาคเหนือ ไกลพอที่จะทำให้คนอ่านหรือคนฟังรู้ได้ว่าไม่ใช่เรื่องที่เกิดในอยุธยา แต่สภาพแวดล้อมไม่ผิดแผกแตกต่างจากอยุธยามากนัก

เมืองสรวง มีท้าวแมนสรวงเป็นกษัตริย์ พระองค์มีนางนาบุญเหลือเป็นพระมเหสี และมีพระราชโอรส คือ พระลอ

เมืองสรอง มีท้าวพิมพิสาครเป็นกษัตริย์ พระองค์มีพระราชโอรสคือท้าวพิไชยพิชณกร ท้าวพิไชยพิชณกรทรงอภิเษกสมรสกับนางดาราวดี และมีพระธิดา 2 พระองค์ คือพระเพื่อน และพระแพง

ต่อมาท้าวแมนสรวง (เมืองสรวง) ยกทัพไปรบกับท้าวพิมพิสาคร (เมืองสรอง) ท้าวพิมพิสาครถูกฟันขาดคอข้างลิ้นพระชนม์ ท้าวพิไชยพิชณกรจึงเสด็จขึ้นครองราชสมบัติต่อจากพระบิดา ส่วนที่เมืองสรวงเมื่อท้าวแมนสรวงเสด็จสวรรคตพระลอก็สว่ราชสมบัติต่อมา พระลอทรงอภิเษกสมรสกับนางลักษณวดี แม้ไม่ระบุพระชนม์ไว้ชัดเจน แต่อนุมานได้ว่าพระลอกคงจะมีพระชนมายุมากกว่าพระเพื่อน และพระแพงไม่น้อย สุมาลี วีระวงศ์ สันนิษฐานว่าพระลอนั้น

“...ถ้าจะให้หาย เคา หรือสันนิษฐานต่อ ก็จะบอกว่าคง
จะราวเบญจเพศ คือ ยี่สิบห้าปี ซึ่งเป็นช่วงอายุที่เป็นจุด
หักเหสำคัญในความคิดของคนโบราณ ส่วนพระเพื่อน
พระแพง น่าจะยังไม่ถึงยี่สิบ อาจจะราวสิบแปด หรือ
สิบหกชันษาเท่านั้น...”

(Veravong 2006: 23)

2. ปฐมเหตุ

ความหล่อของพระลอ คือปฐมเหตุแห่งเรื่องทั้งปวงที่ติดตามมา พระลอหล่อขนาดไหน คำตอบก็คือ “ดินฟ้าชมบรูแล้ว โฉมพระลอเลิศแก้ว กว่าท้าวแดนดินแลนา” หมายความว่า ความหล่อ หรือความงามของพระลอนั้น เป็นที่กล่าวขวัญชื่นชมทั่วโลก และในสวรรค์ชั้นฟ้า งดงามกว่ากษัตริย์พระองค์ใด ๆ ในโลก ความงามเพียงนี้น่าจะมีใช้เป็นเพียงความหล่อเหลาของมนุษย์ธรรมดา หากแต่เป็น “รอยรูปอินทร์หยาดฟ้า มาอ่าองค์ในหล้า แผลงให้คนชม แลฤาฯ” นั่นคือ ชะรอยจะเป็นพระอินทร์ที่เสด็จลงมาจากฟากฟ้าเพื่ออวดให้ชาวโลกได้ชื่นชมเป็นแน่ ความงามของพระลอนี้จึงขึ้นอยู่กับจินตนาการของผู้ฟัง (ถ้าสมัยนี้ก็ต้องเป็น “ผู้อ่าน”) ว่าแบบไหนคือความหล่อความงามในทัศนะของตน ความงามจึงเป็นเรื่องอัตวิสัย หรือนานาจิตตัง พระอินทร์ของอินเดียวกับพระอินทร์ของคนไทยก็ไม่เหมือนกัน และคนไทยแต่ละยุคสมัย ก็มีภาพลักษณ์ของพระอินทร์ไม่เหมือนกันด้วย

ดังนั้นจึงไม่ใช่เรื่องแปลก ที่พระเพื่อน และพระแพง จะได้กิตติศัพท์ความงามของพระลอ เพราะพ่อค้าที่เคยไปค้าขายยังเมืองสรวงต่างนำเรื่องของพระลอไปยอโฉมกันทุกเมือง ทั้งสองพระองค์จึงทรงดำหนิพี่เลี้ยง (นางริน และนางโรย) ว่าไปหลับไหลอยู่ที่ไหนจึงไม่ได้ข่าวเล่าลือดังกล่าว และนี่คือต้นเหตุอันเป็นที่มาของ “วรรณทอง” ที่นักเรียนไทยต่างก็ได้อ่านมาตั้งแต่เด็ก ๆ

“เสียงฤาเสียงเล่าอ้าง	อันใด พี่เอย
เสียงย่อมยอศใคร	ทั่วหล้า
สองเชื้อพี่หลับไหล	ลืมนั่น ฤาพี่
สองพี่คิดเองอ้อ	อย่าได้ถามเฝ้าฯ”

(Fine Arts Department 2004: 8)

3. ความต้องการของพระเพื่อน และพระแพง

สาวสวยวัยรุ่น ต้องการพบปะชายหนุ่มรูปงามเป็นเรื่องที่เป็นธรรมดา และเป็นไปตามธรรมชาติ แต่ความต้องการที่เป็นธรรมชาตินี้อาจจะขัดกับจารีตประเพณี พระเพื่อนพระแพงก็ตกอยู่ในสถานการณ์ที่ยากลำบากนี้

“ความคิดผิตรีได้	ความอาย พี่เอย
หญิงสื่อชักชวนชาย	สู่หย้า
เจ็บเฝ้าว่าแห่งตาย	ดีกว่า ไล่นา
เฝ้าหากรักทั่วทั่ว	ไปรู้จักเฝ้าฯ”

(Fine Arts Department 2004: 8)

พระธิดาทั้งสองตระหนักดีว่าเป็นเรื่อง “ผิดจารีต” ที่ผู้หญิงจะเป็นฝ่ายสื่อสารชักชวนชายให้มาหา ดังนั้นทั้งสองพระองค์จึงมีความทุกข์เปรียบดั่งว่าตายเสียดีกว่า พี่เลี้ยงทั้งสองจึงรับอาสาที่จะหาหม่อมทำเสน่ห์ให้พระลอหลง และมาหาพระธิดาให้ได้ พระธิดาชอบใจ แต่ภายนอกทำเป็นห้ามปราม ส่วนนางพี่เลี้ยงทั้งสองก็รู้ใจพระธิดาว่าใจชอบแต่ปากว่าไม่ชอบ และว่าถ้ามีความผิดใด ๆ เกิดขึ้นก็จะรับว่าเป็นของนางพี่เลี้ยงเอง

4. วิธีชักนำพระลอชั้นที่ 1

ขั้นตอนแรกในการที่จะชักนำให้พระลอไปหาพระธิดาทั้งสอง คือนางพี่เลี้ยงใช้ให้คนสนิทของตนปลอมตัวเป็นพ่อค้าไปค้าขายยังเมืองสรวง และขบขอสรรเสริญความงามของพระธิดา ตอนหนึ่งของคำเียนยกกล่าวว่า

“หมื่นขุนถ้วนหน้าล้ำ	หัวเมือง ก็ดี
อย่าใคร่อย่าคิดเคือง	สวาทใหม่
สมภารสั่งสองเรื่อง	สองรุ่ง มานา
สองราชควรท้าวให้	ธิดาผู้มีบุญฯ”

(Fine Arts Department 2004: 9)

บรรดาเจ้าเมืองทั้งหมื่นอย่าได้คิดหมายปองพระธิดาให้ใจหมองไหม้ไปเปล่า ๆ เพราะบุญบารมีที่พระธิดาได้สั่งสมมานั้น ทำให้พระธิดาทั้งสองงามเลิศเช่นนี้ และพระองค์ก็คู่ควรแก่เฉพาะพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ และมีบุญญาธิการเท่านั้น

เมื่อข่าวดังกล่าวได้ยินไปถึงพระลอ พระองค์จึงทรงเลี้ยงดุคนขับขอ คนขับขอก็นำเอาความพึงพอใจของพระลอต่อพระธิดากลับไปแจ้งให้นางรื่น และนางโรย

5. วิธีการชักนำพระลอชั้นที่ 2

เมื่อทราบแล้วพระพี่เลี้ยงทั้งสองจึงไปหา “ยายมด” ซึ่งเชี่ยวชาญในการทำเสน่ห์ให้ชาย - หญิง ได้พบกัน แต่ยายมดปฏิเสธอ้างว่าทำเสน่ห์ได้เฉพาะคนธรรมดาสามัญเท่านั้น ทำเสน่ห์พระมหากษัตริย์มิได้ เพราะเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดิน “ธ ฐิติปฐ ุศาสตร์ ธ มีอำนาจมีบุญ” (Fine Arts Department 2004: 11)

เมื่อยายมดปฏิเสธ แต่แนะนำว่ามีหมอ 3 คน ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของ “ปู่เจ้าสมิงพราย” ที่มีเวทมนตร์ และมีฤทธิ์พอที่จะทำเสน่ห์แก่พระมหากษัตริย์ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทั่วทั้งโลกนี้ไม่มีผู้ใดที่มีฤทธิ์เทียบกับปู่เจ้าสมิงพรายได้เลย เพราะ “...ธ ว่า

ให้ตายก็ตายทันเห็น ๘ ว่าให้เป็นก็เป็นทันใจ จะลองใครใครก็มา จะหาใครใครก็บ่อยู่...” (Fine Arts Department 2004: 11) หรืออีกนัยหนึ่ง ท่านจะว่าให้ใครตายก็ตายทันตาเห็น จะให้ผู้ใดพ้นก็พ้นขึ้นทันที ทำเสน่ห์ผู้ใดผู้นั้นก็ต้องมา จะสั่งให้ใครไปหาคนผู้นั้นก็นิ่งเฉยอยู่ไม่ได้

ปู่หมอเฒ่า เจ้าหมอลวง ซึ่งเป็นศิษย์ของปู่เจ้าสมิงพราย ก็ยอมรับว่าตนเองไม่มีฤทธิ์ที่จะทำเสน่ห์กับพระมหากษัตริย์ได้ แต่รับอาสาจะพาพี่เลี้ยงทั้งสองไปอ่อนวอนขอให้ปู่เจ้าสมิงพรายช่วย

6. วิธีการชักนำพระลอขึ้นที่ 3

พี่เลี้ยงทั้งสองนาง ดำเนินการจนได้รับอนุญาตจากเจ้าย่า (ของพระธิดาทั้งสอง) และพระราชบิดา (ท้าวพิไชยพิชณกร) ให้นำพระธิดาไปประกอบพิธีเรียกขวัญ และรับขวัญในเขาปู่เจ้าสมิงพราย แต่ขั้นตอนที่สำคัญถัดจากนั้นก็คือ ต้องได้รับคำตอบตกลงจากปู่เจ้าสมิงพรายที่จะช่วยเหลือพระธิดาเสียก่อน นางพี่เลี้ยงเชิญปู่เจ้าสมิงพรายพร้อมรับปากจะถวายเงินทองมากมายเมื่องานเสร็จ “เชิญช่วยการลุแล้วเงินแลทอง กองแก้ว อเนกข้าขอถวายฯ” (Veravong 2006: 58)

ปู่เจ้าสมิงพราย ก็เล็งญาณดู เพื่อประกอบการพิจารณาว่าควรจะช่วยพระธิดาทั้งสองหรือไม่ ผลของการเล็งญาณพบว่า “...ด้วยผลกรรมเขาแต่ก่อน ทำหย่อนหย่อนตึงตึง ส่วนจะถึงบมิหยุด เท่าว่าจะพลันสุดพลันม้วย ด้วยผลกรรมเขาเอง...” (Fine Arts Department 2004: 11) ซึ่งกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าผลกรรมที่บุคคลทั้งสามได้ประกอบไว้ในอดีตแบบขาด ๆ เกิน ๆ และทั้งสามจะต้องตายโดยเร็วตามผลของกรรมที่ประกอบไว้ ไม่ว่าปู่เจ้าสมิงพรายจะช่วยหรือไม่ช่วยก็ตาม (Veravong 2006: 59; Ruangraklikhit 2010: 103; Gesmankit 1996: 356) ปู่เจ้าสมิงพราย จึงรับปากจะช่วยเหลือพระธิดา โดยไม่ให้เอาเรื่องของสินจ้างรางวัลมาเป็นเครื่องล่อ ขอให้พระธิดามีแต่ “ความภักดี” ต่อปู่เจ้าฯ ก็เพียงพอ

“ปู่ฟังปู่ว่าอ้า	อดสู บารนี
สองอย่างบนบานดู	เกลียดจ้าง
ภักดีสิ่งเดียวดู	ดียิ่ง ดินนา
ความโรคเชื้อจักร้าง	อย่าร้อนใจเชื้อฯ”

(Fine Arts Department 2004: 20)

7. วิธีชักนำพระลอขึ้นที่ 4

ปู่เจ้าสมิงพรายเป็นใคร มาจากไหน

“เรานี้เราเทพเจ้า	จอมผา ไฉนนา
เขาไล่ล่สมญาเรา	ปู่เจ้า
แรงบุญสั่งสนองมา	พูนเพิ่ม แลแม่
ส่วยพิภพล้านเข้า	ชั่วฟ้าล่มกัลป์ฯ”

(Fine Arts Department 2004: 20)

ปู่เจ้าสมิงพรายจึงเป็นผีท้องถิ่นที่ถูกยกระดับให้เป็นเทพเจ้า แต่ดูเหมือนปู่เจ้าฯ จะมีได้เป็นเทพเจ้าของศาสนาพราหมณ์ หรือพุทธศาสนาเป็นการเฉพาะ แต่ถึงแม้ปู่เจ้าฯ จะเป็นผู้มีฤทธิ์อันศักดิ์สิทธิ์ การที่จะให้พระลอมาหาพระธิดาทันทีทันใดย่อมกระทำไม่ได้ เพราะพระลอเป็นเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดิน ดังนั้นพระองค์จึงมี “หมอเถ้าหมอแก่” ที่เชี่ยวชาญในการแก้ไขคุณไสยจำนวนมากอยู่ในพระราชอำนาจ

ปู่เจ้าสมิงพรายชักนำพระลอครั้งแรกด้วยการใช้ลูกกลม (สานขึ้นจากไม้ไผ่) เขียนรูปพระลอขนานข้างด้วยรูปพระเพื่อนพระแพง และเขียนยันต์ตามขอบลูกกลม ใช้เวทมนตร์ดัดนิ้วให้ต้นยางที่มีขนาด 7 คนโอบให้น้อมยอดลงมาจรดดิน ปู่เจ้าฯ เอาลูกกลมผูกปลายยอดยาง จากนั้นปู่เจ้าฯ สั่งให้ต้นยางยืนยอดติดลูกกลมไปหาพระลอ ส่งผลให้ใจของพระลอปั่นป่วนดังโดนลมพัดให้หมุนคว้าง

8. วิธีชักนำพระลอชั้นที่ 5

ปู่เจ้าฯ เอาธงสามชายที่ลงยันต์ และเขียนรูปทั้ง 3 พระองค์ติดยอดต้นตะเคียนขนาด 9 คนโอบ ตัดไปหาพระลอเป็นครั้งที่ 2 พระลอคลุ่มคลั่งหนักกว่าคราวก่อน หมอแก้วเสน่ห์สุดเดิมแก่ไขมิได้ ในที่สุดเมืองสรวงต้องไปเชิญ “หมอสติไชย” ซึ่งเป็นหมอที่เก่งที่สุดของเมืองสรวงแต่ออกไปบำเพ็ญเพียรอยู่ในป่าให้กลับเข้าไปช่วยแก้เสน่ห์ให้แก่พระลอ

ปู่หมอสติไชย จัดพิธีซึ่งแสดงให้เห็นถึงการผสมผสานกันระหว่างลัทธินับถือผีของพื้นเมืองกับลัทธิไสยศาสตร์ของพราหมณ์ขึ้นเต็มรูปแบบ ดังนี้

“...ให้ตั้งพิธีบูชาไฟ (กลางอุณห์พิธี) และบวงสรวงเทวดาผู้มีฤทธิ์ ศักดิ์สิทธิ์ และมีมนตราอาคม ช่วยให้พระลอหายหลงเสน่ห์โดยวิธีไสยศาสตร์ แล้วให้พระลออาบน้ำมัน จมนพระผู้เป็นเจ้าโลกหายดี ให้กินยาอันมีฤทธิ์พิเศษ อีกทั้งให้สระผม และอาบน้ำ จากนั้นให้ตั้งมนทลพิธีสามชั้น ชั้นในเชิญเทวดาผู้รักษา (อารักษ์) ให้อยู่ช่วยป้องกันภัย ชั้นกลางเชิญยักษ์ (ยักษ์) อยู่ช่วยดูแลประตูชั้นนอกให้พวกผี (ปีศาจ) คอยเฝ้า ในอากาศให้มีผี (ภูต) อยู่ประจำรักษาทุกแห่ง แล้วจัดพิธีสมโภช จัดพิธีบายศรีทำขวัญพระลอ...”

(Fine Arts Department 2004: 25)

การแก้ไขของปู่หมอสติไชยประสบความสำเร็จ ปู่เจ้าสมิงพรายต้องใช้มาตรการขั้นที่รุนแรงขึ้นโดย ระดมกองทัพเทวดา (อารักษ์) และผีของท่านทั้งหมดเพื่อเข้าทำลายกองทัพอารักษ์ และผีของเมืองสรวงที่ปู่หมอสติไชยระดมมาให้พ่ายแพ้อย่างสิ้นเชิง และจากนั้นจะใช้ “สลาเหิน” (หมาบกบิน) ไปจัดการเชิญพระลอไป

เมืองสรองให้จงได้

กองทัพผีของปู่เจ้าสมิงพราย กับกองทัพผีของปู่หมอสติธิไชยเข้าทำห้ำหั่นกัน เหมือนกับกองทัพของกษัตริย์สองเมืองยกเข้ารบกัน แม้พระนางบุญเหลือจะโน้มน้าว ปู่หมอสติธิไชยให้ช่วยเหลืออย่างถึงที่สุดโดยสัญญาจะยกเมืองให้ครองครึ่งหนึ่งถ้าสู้ ชนะก็ตาม แต่ในที่สุดแล้วปู่หมอสติธิไชยก็ยอมรับว่าสู้ไม่ได้

“ปู่ปู่ว่าพัน	แรงนัก
เทพดาสิทธิศักดิ์	ท่านใช้
ผีสาธุสุรารักษ์	เราพ่าย หนีนา
ยาท่านเดิมมาให้	เลื่อมข้างยาเราฯ”

(Fine Arts Department 2004: 28)

กล่าวโดยสรุป “ผีสาธุสุรารักษ์” คือวลีที่สรุปรวมอำนาจเหนือธรรมชาติของ ทั้งผี และเทวดาไว้ได้อย่างดีเยี่ยมของเมืองสรองที่อยู่ภายใต้อำนาจของปู่หมอสติธิไชย ต้องพ่ายแพ้แก่ผีสาธุสุรารักษ์ของเมืองสรองที่อยู่ภายใต้อำนาจของปู่เจ้าสมิงพราย สำหรับฝ่ายที่พ่ายแพ้ (“ผีภายในแล่นออก แลนา ผีภายนอกแล่นเข้า แลนา...”) ปู่เจ้าสมิงพรายจึงใช้ “สลาเหิน” ให้ปลิวไปในอากาศ และตกปะปนอยู่ในพานหมากเสวย ของพระลอ ครั้นพระลอเสวยก็คิดถึงแต่พระธิดาทั้ง 2 พระองค์อย่างรุนแรงจนมีอาเจียนอยู่เป็นปกติได้

ชะตากรรมของพระลอ

ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยเห็นว่าผู้แต่งลิลิตพระลอเปิดเผยให้เห็นถึงแนวคิด เรื่อง “พรหมลิขิต” ที่มนุษย์ไม่อาจพลิกผันชะตาชีวิตของตนเองได้ โดยมีขั้นตอนในการเดินเรื่อง ดังต่อไปนี้

1. ชะตากรรมขั้นที่ 1: สลาเห็น

เมื่อพระลอต้องเสน่ห์ของสลาเห็นก็รีบเร้าที่จะไปเมืองสรอง ปู่หมอลิทธิไชย กราบทูลพระนางบุญเหลือว่าจนปัญญาต่อให้เทพยดามาห้ามพระลอก็คงไม่สำเร็จ

2. ชะตากรรมขั้นที่ 2: จาริตประเพณี

มุขมนตรีของเมืองสรอง เห็นว่าควรส่งสารถึงพระพิไชยพิชณกรเจ้าเมืองสรอง เพื่อสืบทูท่าที่ก่อนว่าจะว่าอย่างไรถ้าจะสู้ขอพระธิดาทั้งสองอย่างเป็นทางการ พระนางบุญเหลือทรงเห็นด้วยกับมุขมนตรีว่าจะแต่งทูตไปสู้ขอพระธิดาทั้งสองให้แก่ พระลอตามจาริตประเพณี แต่พระลอปฏิเสธข้อเสนอดังกล่าว โดยให้เหตุผลว่า

“ดำริโดยราชานี้	เยียวนาน
เยียวพ่อสองเยาวมาลย์	ห่อนให้
ทางไกลเที่ยวทูลสาร	ยกยาก พระเอย
ข้าพระไปเองได้	ง่ายแท้ทุกอันฯ”

(Fine Arts Department 2004: 32)

นั่นคือ กล่าวอีกนัยหนึ่งว่าความคิดของพระมารดาเกรงว่าต้องใช้เวลานาน เกรงว่าพระบิดาของนางจะไม่ยกพระธิดาให้ เกรงว่าหนทางไกลจะสื่อสารกันยาก แต่ถ้าลูกไปเองจะง่ายกว่าทุกอย่าง

พระนางบุญเหลือคิดว่าปู่ของเธอ (ท้าวพิมพิสาคร) ถูกฝ่ายเรา (ท้าวแมนสรวง พระบิดาของพระลอ) ฆ่าจนเคียดระชาด ฉะนั้น ถ้าพระลอไปเมืองเขา เขาคงลงลูกเอา ไปฆ่า ฉะนั้นจงอย่าไปเลย แต่พระลอก็ยังยืนยันว่าถ้าถึงที่ตาย (ถึงกรรม) อยู่ที่ไหนก็ คงตาย

“ถึงกรรมจักอยู่ได้”	ฉันใด พระเอย
กรรมบ่มีใคร	ฆ่าช้า
กุศลส่งสนองไป	ถึงที่ สุขนา
บาปส่งจำตกช้า	ช่วยได้ฉันใดฯ”

(Fine Arts Department 2004: 32)

พระลอยืนยันว่าหากไปเมืองสรองแล้วต้องตกรกถึงหมื่นกลับก็จะไป และหากอยู่เมืองสรองแล้วได้ขึ้นสวรรค์ก็ไม่ขอยู่ ในที่สุดพระนางบุญเหลือต้องยอมปล่อยให้พระลอไปทั้ง ๆ ที่พระนางก็รู้เท่าทันถึงสาเหตุที่บีบให้พระลอไป แต่ด้วยเหตุที่สาเหตุดังกล่าว คือ “รอยกรรม” (กรรมที่สืบมาแต่ก่อน) ของพระลอเอง พระนางบุญเหลือก็สุดที่จะทัดทานได้ ดังนั้น ไหน ๆ จะต้องให้พระลอไปแล้วอย่างทัดทาน ท้วงติงไม่ได้

พระนางทำได้เพียงขอให้พระลอจำศีลสัก 7 วัน และให้ทาน เพื่อหวังว่าผลจากการให้ทานอาจบันดาลให้เกิดความสำเร็จยิ่งใหญ่ในวันหน้า (ผลปิ่นเท่าฟ้า) หรือเมื่อยึดเวลาออกไป พระลออาจจะนึกคิดขึ้นมาได้บ้างว่าควรจะไปหรือไม่

3. ขะตากรรมชั้นที่ 3: สิ่งศักดิ์สิทธิ์

ก่อนที่พระลอจะไปเมืองสรอง พระนางบุญเหลือขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงช่วยคุ้มครองพระลอ

“ขอฝากฝูงเทพไท้	ภูมินทร์
อากาศพฤษาสินธุ์	ปากว่าง
อิศวรณรายณ์อินทร์	พรหมเมศ ก็ดี
ช่วยรักษาเจ้าช้าง	อย่าให้มีภัยฯ”

(Fine Arts Department 2004: 36)

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อ้างนี้มีแต่ผีท้องถิ่นที่ยกระดับขึ้นเป็นเทวดา (เจ้าที่, อากาศ, ต้นไม้, น้ำ, ป่า) และเทวดาพราหมณ์ (อิศวร, นารายณ์, พรหม, อินทร์) ควรสังเกตไว้ด้วยว่าไม่มีตอนใดที่อาราธนาพระคุณพระศรีรัตนตรัยช่วยคุ้มครองเลย และถ้าพระลอรอดกลับมาได้ ก็จะแก้บนด้วย “เปิดไถ่บายศรีแก้ว แต่งแก้สบนานา” ซึ่งเป็นวิธีบูชาผีมากกว่าการทำบุญเลี้ยงพระในพุทธศาสนา

“วรรณทอง” อีกแห่งหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าชีวิตของแต่ละคนตกอยู่ภายใต้กฎแห่งกรรมในรูปแบบ พรหมลิขิตและพระลอใช้เหตุผลนี้ตอบพระนางลักษณวดีผู้เป็นมเหสีคือ

“สิ่งใดในโลกล้วน	อนิจจัง
คงแต่บาปบุญยัง	เที่ยงแท้
คือเงาติดตัวตรึง	ตรึงแน่น อยู่หนา
ตามแต่บาปบุญแล้ว	ก่อเกื้อรักษา”

(Fine Arts Department 2004: 38)

เมื่ออ้อนวอนทักทายนพระลอไว้ไม่ได้ ในที่สุดพระมเหสีก็ต้องปล่อยให้ชะตากรรมของพระลอ เป็นไปตามบุญตามกรรม

4. ชะตากรรมขั้นที่ 4: เสี่ยงน้ำ

เมื่อเดินทางถึงแม่น้ำกาหลง ซึ่งกั้นชายแดนเมืองสรวงกับเมืองสรวง พระลอก็เสี่ยงน้ำโดยอธิษฐานว่า ถ้าไปแล้วไม่รอดกลับมาขอให้น้ำไหลเวียนวนอยู่ตรงหน้า แต่ถ้ารอดขอให้น้ำในแม่น้ำไหลไปตามปกติ ปรากฏว่าสิ้นคำอธิษฐาน น้ำเวียนวนอยู่ตรงหน้า และมีสีกุญแจมัดด้วยเลือดตั้งข้อความว่า “ครั้นนางพระโอรุ น้ำเวียนวนอยู่หนา เห็นแก่ตาแดงกล เลือดยอม” (Fine Arts Department 2004: 52)

พระลอรำพึงถึงชะตากรรมของพระองค์ว่าเหมือนชีวิตตนไม่อยู่ในอำนาจที่ตนจะ
บงการอันใดได้เลย “เป็นขุนยอชิงฟ้า ฤาบาปจำห่วยหล้า หล่มหล่มตนเดียวฯ” (Fine
Arts Department 2004: 53)

เป็นถึงพระมหากษัตริย์เกียรติยศยิ่งใหญ่ยิ่งกว่าเทวดาในสวรรค์ เพราะบาปหรือ
จึงต้องว่ายวนอยู่ในโลก และตกหล่มตายอยู่ตามลำพังเช่นนี้

แม้จะเสี่ยงน้ำและได้คำตอบที่เป็นอัปมงคล แต่พระลอกก็ยังตัดสินใจตัดสินใจต่อไป
ผู้วิจัยเห็นว่าเวทมนตร์ของปู่เจ้าสมิงพรายมีอำนาจเหนือการใช้เหตุผลของพระลออย่าง
สิ้นเชิง แม้คำตอบที่น่าสยดสยองจากการเสี่ยงน้ำก็ยังไม่อาจทัดทานการบงการของ
เวทมนตร์ดังกล่าวได้

5. ชะตากรรมขั้นที่ 5: ไก่แก้ว (ไก่ผี)

เมื่อได้รับการคะยั้นคะยอซ้ำอีก ปู่เจ้าสมิงพรายตอบว่าพระลอเดินทางมาถึงฝั่งน้ำ
กาหลงในเขตแดนเมืองสรองแล้ว แต่พระลอกยังทรงคร่ำครวญอยู่ ปู่เจ้าสมิงพรายจึงใช้
ไก่ป่าไปล่อให้พระลอเดินทางตามไก่ป่าดังกล่าว (ไก่ไพรพญักษ์) มีลักษณะดังนี้

“...สร้อยแสงแดงพพราย ขนเขียวลายยับยิบ ปีกสลับ
เบญจรงค์ เลื่อมลายหงส์ลิบบาท ขอบดาขาดพพริ้ง
สิงคสิงห์ทองพพรายพรรณ ขันขานเสียงเออาใจ เดียว
หงอนให้สีระรอง สองเท้าเทียมพมามาศ เพียงฉลุขาด
ทารัง ปู่ก็ใช้ผีสิงแก่ไก่ ไก่แก้วไซ้บมิกลัว ชุกผกหัว
องอาจ ผาดผันตีปีกป้อง ร้องเรื้อย เฉื่อยฉาดฉาน เสียง
ขันขานแจ้วแจ้ว ปู่สั่งแล้วทุกประการ มินานผาด โผน
ผยอง...”

(Fine Arts Department 2004: 55)

พระลอเมื่อเห็นไถ่ถามก็ตามไป ไก่ก็หนีห่างเป็นระยะ ๆ และในที่สุดไถ่ก็นำพระลอออกจากเขตป่าเข้าสู่เขตหมู่บ้าน และไถ่ก็บินหายไปจากนั้นพระลอ และพระพี่เลี้ยง (นายแก้ว และนายขวัญ) ก็เดินทางเข้าสู่เมืองสรอง โดยพระลอปลอมตัวเป็นพราหมณ์ชื่อเจ้าศรีเกศ ส่วนพี่เลี้ยงทั้งสองชื่อราม และรัตน์เป็นพ่อค้า ทั้งสามเดินทางจนเข้าไปแฝงตัวอยู่ในอุทยานหลวงของเมืองสรองได้

6. ขะตากกรรมชั้นที่ 6: ที่เมืองสรอง

พี่เลี้ยงของพระลอ (นายแก้ว และนายขวัญ) กับพี่เลี้ยงของพระเพื่อน และพระแพง (นางริน และนางโรย) ได้พบปะกันก่อนที่อุทยาน ทั้งสองคู่ได้เสพกามกันทั้งในสระบัว และบนบก

“สรองสนุกน้ำแล้วกลับ สนุกบก เล่นา
สองร่วมใจกันยก อย่างขึ้น
ขึ้นพลางกอดกับอก พลาญจูบ
สนุกดินฟ้าพื้น เฟื่องฟุ้งฟองกามา
สองนางน้ำแซกขึ้น เรือนสงวน
ปัดฟูกปูอาสน์ชวน ขึ้นชู
สองสมพาสสองสรวล สองเสพย์
สองฤดีรสรู้ เล่ห์พร้อมเพรียงกัน
เสร็จสองสมพาสแล้ว กลกาม
สองอ่อนสองโอนาม ชื้อชู
สองมาแต่ไฉนมา ไต่บอก ราฟ่อ
ให้แก่สองเฝ้ารู้ ชื้อรู้เมืองสองฯ”

(Fine Arts Department 2004: 71 - 72)

หลังจากพระพี่เลี้ยงทั้งสองคู่ได้พบกันแล้ว พี่เลี้ยงก็ดำเนินการให้นายของตนได้พบกันที่อุทยาน ทั้งสามภักษัตริย์ได้เล่นกามกริชากันหลากหลายรูปแบบ ไม่รู้เหนื่อยและไม่เมื่อย “ละบองบรรพพหลากเหล่น บเหน้อยบได้เว้นเหิมซู้สมสมรา” เปรียบประดุม้าคะนอง “ดุจอัสตรขึ้นห้า แรงเร่งฤทธิกล้า เร่งเร่งฤาเวยาวา” เปรียบดังช้างตกมัน “ดุจสารเมามันบ้า งาไล่แทงวงควัว อยู่เคล้าคลุกเอา” กามกริชาดังกล่าวก่อให้เกิดแม่บทของ “บทอศักรรย์” ในวรรณคดีไทย

“สะท้อนฟ้าพื้นล้น	สรวงสวรรค์
พื้นแผ่นดินแดนรร	หย่อนไฉ
สาครคลื่นอิงอร	ณเพ็ญ ฟองนา
แลทั่วทิศไม่ไห้	โยคเยื้องอศักรรย์”
“ขุนสืหลิ่งคู่เกล้า	สาวสื
สารแนบนางคชลี	ลาคเหล่น
ทรายทองผ่องผกร	ทาชื่น ชมนา
กระต่ายกระแตแต่น	ตอบเต้าสมสมรา”

(Fine Arts Department 2004: 88 - 89)

พระลอ หลบอยู่ในวังกับพระเพื่อนพระแพงถึงประมาณครึ่งเดือน ในที่สุดความก็ล่วงรู้ไปถึงท้าวพิไชยพิษณุรผู้เป็นพระราชบิดา แต่พระองค์ก็หายโกรธเมื่อเห็นความงามของพระลอ และเห็นชอบที่จะแต่งงานให้กับเจ้าทั้งสามพระองค์ต่อไป

เจ้าย่า ซึ่งมีใช้พระมารดาของท้าวพิไชยพิษณุร แต่พระสวามีถูกสังหารโดยภักษัตริย์เมืองสรวง อ้างราชโองการสั่งทหารไปสังหารพระลอ ทั้งพระเพื่อนพระแพงและพี่เลี้ยงทั้ง 4 (นายแก้ว นายขวัญ นางรื่น นางโรย) ล้วนยอมตายเคียงข้างพระลอ และผู้เป็นนายทั้งหมด จึงทำให้ทั้ง 7 คนเสียชีวิตลง ท้าวพิไชยพิษณุรทรงทราบเรื่องภายหลังจึงทรงสั่งให้ประหารชีวิตทหารทั้งหมดที่ทำให้บุคคลทั้ง 7 ต้องเสียชีวิต ส่วน

เจ้าย่าผู้บงการนั้นให้แล่นเรือ และฆ่าให้ตายด้วยความทุกข์ทรมาน

หลังเสร็จสิ้นการพระเมรุของ 3 กษัตริย์ อัฐิธาตุก็ถูกแบ่งออกเป็นสองส่วน ส่วนหนึ่งบรรจุไว้ในหีบพระญาติที่เมืองสรอง อีกส่วนหนึ่งส่งไปยังเมืองสรวงของพระนางบุญเหลือ จากนั้นทั้งสองเมืองก็ส่งสารติดต่อกันไปมาด้วยความรักอยู่ไม่ขาด

บทวิเคราะห์ลิลิตพระลอในอดีต

ผู้วิจัยจะกล่าวถึงบทวิเคราะห์ลิลิตพระลอ ในอดีตจำนวน 5 รายการ ผู้วิจัยเชื่อว่าอายุและประสบการณ์ของผู้วิเคราะห์แต่ละท่านมีส่วนสำคัญต่อเนื้อหาสาระของบทวิเคราะห์ด้วย ดังนี้

1. บทวิเคราะห์ของ “อินทรายุทธ” (พ.ศ. 2493)

“อินทรายุทธ” คือ หนึ่งในนามปากกาของอัศนี พลจันทร (15 กันยายน พ.ศ. 2461 - 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2530) นามปากกาอื่น ๆ ของเขา คือ นายผี กุลิศ อินทุศักดิ์ ประไพ วิเศษธานี กิณนร เพลินไพร หง เกลียวงาม จิล พาใจ อำแดงกล่อม และนางสาวอัศนี (Baanjomyut 2000) อัศนี พลจันทร เป็นบุตรของพระมณูญกิจ วัฒนธรรณ (เจียร พลจันทร ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากพระยาพล (นายจันทร) ผู้รั้งเมืองกาญจนบุรีในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น) เขาจบปริญญาธรรมศาสตร์บัณฑิต เมื่อ พ.ศ. 2483

ในวารสารอักษรสาสน์ ฉบับเดือนเมษายน พ.ศ. 2493 อัศนี พลจันทร เขียนบทวิเคราะห์เรื่อง “ลิลิตพระลอ...วรรณคดีศึกษาค้นคว้า” โดยใช้นามปากกาว่า “อินทรายุทธ” (Intharayuth 1979: 81) อินทรายุทธมีความเห็นว่าวัตถุประสงค์หลักของกวีผู้แต่งลิลิตพระลอ คือการบำเรอกามรมณ์ของชนชั้นปกครอง (Intharayuth 1979: 85) โดยเฉพาะอย่างยิ่งโคลง 3 บทที่ว่าด้วยการเสพกามระหว่างพระพี่เลี้ยง 2 คู่ที่กล่าวไปแล้วข้างต้นนั้น อินทรายุทธสรุปอย่างเย้ยหยันว่า “...เป็นภาพแสดงถึงความเห็นกระหายในคำอุษา ประกอบกรรมอันลามกพรดลงไปด้วยมิได้พะวงว่า ‘แกชื่อ

เรียงเสียงไร? มาแต่ไหน?’ เพิ่งมาได้ถามชื่อเอาเมื่อเสร็จกิจแล้ว, อนิจจา, ภาพยนตร์กลอนที่มีชื่อเสียงของสยาม!” (Intharayuth 1979: 86)

แม้แต่โคลงบทที่ 518, 520, 524, 526, 527, 528 และ 529 ซึ่งเป็นบทสัງวาสระหว่าง 3 กษัตริย์ อินทรายุธก็สรุปว่า “...นี่คือภาพชายหนึ่งหญิงสอง, เสรีจคนนั้น ไปคนนี้, ไม่รู้จักเห็นตักเห็นเอ๋ย กรรมอันหน้าด้านเช่นนี้ จะทำกันได้ดีแต่ในหมู่ชนชั้นปกครองที่เป็นพวกศักดินา และกรรมพืเท่านั้น!” (Intharayuth 1979: 88)

อินทรายุธ หรืออัสนี พลจันทร์ มองวรรณคดีลิลิตพระลอด้วยอุดมคติทางการเมืองในแนวสังคมนิยมซึ่งถือว่าวรรณคดีเป็นศิลปะชนิดหนึ่งที่ควรรับใช้ประชาชนโดยสะท้อนให้เห็นความทุกข์ยาก ความเดือดร้อนที่ประชาชนได้รับจากการกดขี่ขูดรีด และการมอมเมาของชนชั้นปกครอง ดังนั้นเขาเห็นว่า ลิลิตพระลอ เป็นวรรณคดีสมัยศักดินารับใช้ชนชั้นปกครองศักดินา มิใช่ “การเมืองของประชาชน” ที่เป็นไปในแนว “สร้างสรรค์ความเสมอภาค, ความบริสุทธิ์สะอาด, สันติภาพ และเพื่ออุดมการณ์อันยิ่งใหญ่เพื่อปลดแอกมนุษยชาติเป็นที่สุด” ตามที่อินทรายุธปรารถนา (Intharayuth 1979: 101)

2. บทวิเคราะห์ของ บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (พ.ศ. 2517)

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (บุญชวร) เป็นธิดาของเจ้าพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์ (ม.ร.ว. หลาน บุญชวร) กับหม่อมมณฑล เกิดเมื่อวันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ. 2454 จบปริญญาตรีที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. 2479 จบปริญญาโททางการศึกษาจากมหาวิทยาลัยมินนิโซต้า สหรัฐอเมริกา รับราชการจนลาออกเมื่อ พ.ศ. 2513 ในขณะที่ดำรงตำแหน่งล่าสุด คือ คณบดีคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร สมรสกับนายแพทย์ชม เทพยสุวรรณ เมื่อ พ.ศ. 2503 ไม่มีบุตรและธิดา ถึงแก่กรรมเมื่อ 11 มิถุนายน พ.ศ. 2524 วันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2554 ยูเนสโก ประกาศให้เป็นบุคคลสำคัญของโลก ในฐานะผู้มีผลงานดีเด่นด้านการศึกษา

วัฒนธรรม ภาษา และวรรณคดี (Silpathai 2015)

ในหนังสือของท่านชื่อ วิเคราะห์สวรรณคดีไทย บทที่ 7 วิเคราะห์สลิติดพระลอ ตีพิมพ์ขึ้นใน พ.ศ. 2517 (Debyasuvarn, M.L. 1974: 67 - 78) ซึ่งในขณะนั้นผู้เขียนมีอายุ 63 ปี ต่างจาก “อินทราวุธ” ที่เขียนบทวิเคราะห์เมื่ออายุ 32 ปี

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ เกริ่นนำบทวิเคราะห์ไว้แปลกกว่านักวิจารณ์ท่านอื่น ๆ โดยยืนยันว่า สลิติดพระลอ ก่อให้เกิดความ “สะท้านใจ” แก่ผู้อ่าน แต่สิ่งที่ก่อให้เกิดความสะท้านใจไม่ใช่ลักษณะนิสัยของตัวละคร เพราะลักษณะนิสัยของตัวละครสำคัญ ๆ ไม่ซับซ้อนเลย (ตรงนี้เป็นประเด็นที่ผู้วิจัยคิดว่า บุญเหลือ เทพยสุวรรณ มีข้อสังเกตที่ต่างไปจากผู้อ่านส่วนใหญ่ หรือเกือบทั้งหมดตั้งแต่อดีต ถึงปัจจุบัน) กล่าวคือ

“...ลักษณะนิสัยของตัวละครไม่ซับซ้อนเลย ตัวละครสำคัญ คือ ผู้หญิงที่เริ่มแรกเป็นสาว ผู้ชายที่เป็นหนุ่ม และแม่ของลูกชายผู้เป็นที่น่าสนใจอย่างเยี่ยมยอด เมื่อคนที่มีลักษณะเช่นนี้เกิดความรัก และผิดหวังในความรักจนถึงชีวิต ก็ไม่ใช่เรื่องที่จะตื่นเต้นกันมากนัก...”

(Debyasuvarn, M.L. 1974: 67)

แต่สิ่งที่ทำให้ สลิติดพระลอ สร้างความสะท้านสะเทือนใจอย่างใหญ่หลวงในทัศนะของบุญเหลือ เทพยสุวรรณ คือ “ความไพเราะ” หรือ “วรรณศิลป์บริสุทธิ์” ของวรรณคดีเรื่องนี้โดยแท้ (Debyasuvarn, M.L. 1974: 68)

ในขณะที่ อัศนี พลจันทร เรียกร้องหาศิลป์เพื่อประชาชน บุญเหลือ เทพยสุวรรณ “รำพัน” ถึง วรรณศิลป์บริสุทธิ์ที่ได้จาก สลิติดพระลอ ซึ่งเปรียบประดุจ “พวงมาลาอันหาที่มิได้” (Debyasuvarn, M.L. 1974: 68)

ในทัศนะของ บุญเหลือ เทพยสุวรรณ ลิลิตพระลอ ทั้งเรื่องเป็นเรื่องราวความรักอันแรงของความรักของคนหนุ่มสาว “ทุกอย่าง และทุกคนมีแต่ความยิ่งยวด” (Debyasuvarn, M.L. 1974: 69) เช่น พระลอเกิดมาด้วยความงามยิ่ง เป็นลูกที่ดียิ่งของมารดาเป็นพระเจ้าแผ่นดินที่มีคนรักยิ่ง ความเป็นยิ่งของพระลอเป็นต้นเหตุของทุกอย่างในเรื่องที่ติดตามมา พระเพื่อน และพระแพงก็เป็นพระธิดาที่มีความงามยิ่ง เกิดมาไม่เคยพบกับความผิดหวังประการใดเลย ขาวคราวความงามของพระลอจึงสร้างความปรารถนาให้กับพระธิดาทั้งสองอย่างรุนแรง ส่งผลให้ “เครื่องมือที่ใช้เพื่อนำความรักมาให้สมปรารถนาก็เป็นเครื่องมือที่มีกำลังแรงที่สุดที่จะใช้ได้ คือ แรงผิกับแรงเทวดาที่มีอำนาจที่สุดที่มนุษย์จะเข้าถึง” (Debyasuvarn, M.L. 1974: 69)

ปู่เจ้าสมิงพรายก็เป็น “...ผู้ทรงไว้ซึ่งฤทธาานุภาพไม่มีผู้เสมอ...” (Debyasuvarn, M.L. 1974: 71) เพราะ “ปู่เจ้านี้เป็นเทวดาที่ไม่เห็นแก่สินบน ปู่เจ้าต้องการแต่ความภักดี” (Debyasuvarn, M.L. 1974: 72) เมื่อปู่เจ้าสมิงพรายใช้อำนาจผี และเวทมนตร์ทำให้พระลอหลงได้แม้ว่าพระมารดาจะใช้ “เหตุผล” โนมน้าวพระลอสักเพียงใด และพระลอเองก็ยอมรับว่า “เหตุผล” ของแม่เป็นฝ่ายถูก แต่บุญเหลือ เทพยสุวรรณ ได้ชี้ประเด็นไว้อย่างเฉียบคมว่า ใน “ธรรมดาโลก” นั้น อารมณ์ (โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรัก) มักจะชนะเหตุผลอยู่เสมอ ด้วยเหตุนี้จึงไม่ใช่เรื่องลึกลับซับซ้อนอะไรที่พระลอก็เป็นเช่นเดียวกับชายหนุ่มทั้งปวงเมื่อตกอยู่ในห้วงของความรักก็ไม่หยุดฟังเหตุผลเลย ทั้ง ๆ ที่ยอมรับว่าเหตุผลเป็นฝ่ายถูก และทำนองเดียวกันการรณรงค์ระหว่างปู่เจ้าสมิงพรายซึ่งเป็นกำลังของพระเพื่อน พระแพง กับปู่หมอสิทธิไชยผู้เป็นกองกำลังของฝ่ายพระนางบุญเหลือจะจบลงที่ความพ่ายแพ้ของหมอสิทธิไชย (Debyasuvarn, M.L. 1974: 73)

เมื่ออ่านบทวิเคราะห์ของบุญเหลือ เทพยสุวรรณ แล้วผู้วิจัยอดคิดไม่ได้ว่า ลิลิตพระลอในทัศนะของท่านนั้น ถ้าจะให้สรุปสั้น ๆ อีกแบบหนึ่งก็คงจะได้ทำนอง

ที่ว่า เป็นผลงานที่สะกิดจิตสำนึก เรื่อง “ธรรมดาโลก” ในหัวใจของผู้อ่าน โดยกวีผู้แต่งมีความสามารถทางวรรณศิลป์เป็นเยี่ยม และใช้นิทานเรื่องพระลอเป็นฉาก หรือสื่อในการเดินเรื่อง ปรีศนาอันเป็นนิรันดร์ที่ ลิลิตพระลอ หยิบยื่นให้แก่คนอ่าน (คนฟังในสมัยก่อน) คือ จะทำอย่างไรถ้าชีวิตต้องเผชิญกับทางสองแพร่ง นั่นคือระหว่างหลักเหตุผล หรือความเหมาะสมความควรฝ่ายหนึ่ง กับความปรารถนาอย่างแรงกล้าของอารมณ์รัก (หรือ “ใคร่” ด้วย) อีกฝ่ายหนึ่ง เราจะเลือกทางใด ลิลิตพระลอให้ความปรารถนาอันแรงกล้าของอารมณ์รักเป็นฝ่ายชนะ โดยอุปกรณ หรือเครื่องมือที่ใช้ให้บรรลุความปรารถนาดังกล่าว คือเวทมนตร์ ตามความเชื่อถือของกวี และผู้ฟัง หรือผู้อ่านในสมัยของลิลิต (Debyasuvarn, M.L. 1974: 74)

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ เป็นนักวิจารณ์น้อยคนมากที่ให้เกียรติกับเนื้อหาที่ปรากฏใน ลิลิตพระลอ ตามที่เป็นจริง ดังความตอนหนึ่งว่า

“...คนกับผี ในสมัยของพระลอคูมีชีวิตร่วมกันใกล้ชิด
ติดต่อกันง่าย เกือบจะง่ายกว่าติดต่อกับมนุษย์ ด้วยกัน
ที่อยู่ต่างเมืองกัน ทั้งเรื่องมีกล่าวถึงพระรัตนตรัยแห่ง
เดียวตอนใกล้จบ ในบทร่ายกล่าวถึงการปลงศพพระลอ
นอกนั้นก็มีความเชื่อในพุทธธรรม...”

(Debyasuvarn, M.L. 1974: 77)

ข้อสังเกตนี้คงทำความผิดหวังให้กับคนที่เชื่อว่า คนไทยนับถือพระพุทธศาสนา มาแต่ครั้งโบราณกาลไม่น้อย การให้ความสำคัญกับเนื้อหาในตัวบท (ซึ่งในที่นี้หมายถึง ลิลิตพระลอ) ควบคู่ไปกับบริบท (context) หรือสภาพแวดล้อมแห่งยุคสมัยที่แต่งตัวบท ของบุญเหลือ เทพยสุวรรณ นี้ทำให้ผู้วิจัยนึกถึงวิธีศึกษาประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมืองของแคว้นดิน สกินเนอร์ ซึ่งเน้นปฏิสัมพันธ์อันแนบแน่นระหว่างตัวบทกับบริบท (Skinner 1978: ix - xii; Skinner 1988: 275; Skinner 2002: 5 - 7)

3. บทวิเคราะห์ของชลธิรา กลัดอยู่ (พ.ศ. 2519)

ชลธิรา กลัดอยู่ เป็นนักวิชาการที่สะสมรศกทางภูมิปัญญาของฝ่ายก้าวหน้าในสังคมไทย หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ไว้อย่างเต็มเปี่ยม ผลงานวิจัยของเขาชื่อ “ลิลิตพระลอ: การศึกษาวิจารณ์ตามแนวพุทธปรัชญา” ที่ตีพิมพ์ใน พ.ศ. 2519 โดยเนื้อแท้แล้วจึงเป็นความพยายามที่จะบอกผู้อ่านว่า กวีผู้รจนา ลิลิตพระลอ กำลังสอนพุทธธรรมที่แท้จริง (เบญจขันธ์ กรรม ไตรลักษณ์ อริยสัจ และปฏิจจสมุปบาท) แก่ผู้ฟัง หรือผู้อ่าน โดยมีความเชื่อแบบพราหมณ์ (ไสยศาสตร์) และความเชื่อดั้งเดิมของสังคมไทย (ผีสงเทวดา) เป็นเพียง “ส่วนประกอบ” (Kladyu 1976: 16, 61 - 62)

นอกจากนี้ ชลธิรา กลัดอยู่ ยังเห็นว่าทัศนะในแนวพุทธธรรมที่แท้จริงดังกล่าว มิได้ขัดแย้งกับแนวคิด หรือแนววิจารณ์เชิงสังคมนิยม เพราะทั้งคู่ล้วนต่อต้านความเชื่อที่ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ ความเชื่อในเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติ ไสยศาสตร์ ชะตากรรมแบบพรหมลิขิต และบุญกรรม (Kladyu 1976: 6, 62)

ชลธิรา กลัดอยู่ พยายามใช้เนื้อที่ส่วนใหญ่ของงานวิจัยขนาด 104 หน้า แสดงให้เห็นว่าหลักพุทธธรรมที่ถูกต้อง และแท้จริงของพุทธศาสนาเป็นอย่างไร โดยอ้างถึงผลงานเรื่อง “พุทธธรรม” ของพระศรีวิสุทธิโมลี (ป.อ. ปยุตโต ปัจจุบัน คือ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์) ที่ตีพิมพ์ในหนังสือวรรณไวยากรณ์ โดยสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย เมื่อ พ.ศ. 2515 เป็นหลัก (Kladyu 1976: 14 - 61)

หลังจากนั้น ผู้เขียนก็สรุปว่า ลิลิตพระลอ น่าจะแต่งขึ้นในช่วงที่สังคมไทยมีการ “ต่อสู้” กันทางความคิด ระหว่างระบบความคิดความเชื่อ 4 แบบ คือ 1) ความเชื่อดั้งเดิม (ผีสงเทวดา) 2) ความเชื่อแบบพราหมณ์ (ไสยศาสตร์) 3) พุทธศาสนาแบบ “ชาวบ้าน” และ 4) “นวัตศน์ทางพุทธปรัชญา” ในสำนวนของผู้เขียนเองก็คือ ผลของการศึกษาวิจารณ์ตามแนวพุทธปรัชญา ทำให้เราประจักษ์ถึงข้อน่าสังเกตอันสำคัญยิ่งประการหนึ่ง คือ วรรณคดี เรื่องนี้น่าจะแต่งขึ้นในช่วงที่มีการ “ต่อสู้” กัน

ทางความคิดระหว่างความเชื่อดั้งเดิม ความเชื่อแบบพราหมณ์ พุทธศาสนาแบบ “ชาวบ้าน” และ “นวัตศน์ทางพุทธปรัชญา” (Kladyu 1976: 62)

น่าเสียดาย ที่งานวิจัยของ ชลธิรา กลัดยู ขึ้นนี้ไม่ได้ขยายความระบบคิด หรือความเชื่อทั้ง 4 แบบโดยละเอียด อาจเป็นด้วยสถานภาพขององค์ความรู้เรื่องไทย คดีศึกษาในช่วงดังกล่าวมีอยู่แค่นั้น ชลธิรา จึงปิดประเด็นการค้นคว้าไว้ชั่วคราว ด้วย ความเชื่อ (ซึ่งทักทักกันเองโดยไม่ต้องพิสูจน์) ว่า

“...เป็นที่ยอมรับอย่างไม่เป็นทางการว่าสังคมไทยเป็น สังคมพุทธศาสนา สังคมไทยตั้งแต่เริ่มตั้งประเทศก็ ได้รับอิทธิพลของพุทธศาสนาแล้วไม่ต่ำกว่า 700 ปี วรรณคดีไทยเป็นผลของสังคมไทย แต่งขึ้นโดยคนไทย ซึ่งอยู่ใต้อิทธิพลของพุทธศาสนาแบบผสมผสาน คือ มี ทั้งความเชื่อ เรื่อง ผีสาว เทวดา พระเจ้าในศาสนาของ พราหมณ์ ชะตากรรม พรหมลิขิต และบุญกรรม การศึกษาวิจารณ์วรรณคดีไทยโดยใช้หลักธรรมของ พุทธปรัชญาเข้าสำรวจลักษณะ และคุณค่า จึงเป็นสิ่งที่ น่าจะเป็นไปได้และเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพ สังคมไทยและลักษณะวรรณคดีไทย...”

(Kladyu 1976: 63)

ความเชื่อที่ว่าสังคมไทยเป็นสังคมพุทธศาสนาตั้งแต่เริ่มตั้งประเทศดังกล่าว นี้ ทำให้เกิดผลลัพธ์ที่ตามมาประการหนึ่งคือ การลดความสำคัญของความเชื่อดั้งเดิม ความเชื่อแบบพราหมณ์ หรือ แม้กระทั่งสิ่งที่ชลธิรา เรียกว่า “พุทธศาสนาแบบ ชาวบ้าน” ในวิถีชีวิตของคนไทยในยุคก่อน ๆ ลงไปอย่างน่าเสียดาย ทั้ง ๆ ที่บางทีเรา อาจจะยังไม่เข้าใจความเชื่อดังกล่าวอย่างถ่องแท้เท่าที่ควร การนำเอา “หลักพุทธ

ธรรม” ตามความเข้าใจของผู้เขียนไปวินิจฉัย ลิลิตพระลอ จึงทำให้ได้ข้อสรุปที่ย้อนแย้งกันในตัวเอง ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตไว้ตอนหนึ่งว่า

“...ได้เคยมีนักวรรณคดีบางท่านประเมินคุณค่าวรรณคดีเรื่องนี้ในแง่พุทธศาสนาบ้างเหมือนกัน แต่ระดับการประเมินบางส่วนยังคงอยู่เพียงชั้นศีลธรรม เช่น ยกย่องชัตติยมานะของพระลอ พระเพื่อน พระแพง ความกตัญญูรู้คุณต่อเจ้านายของพี่เลี้ยงทั้งสี่ ซึ่งหากนำ ปรัชญาชั้นสูง กว่านั้นเข้ามาสังเกต ก็พบว่า แท้ที่จริงสิ่งที่นักวรรณคดีท่านนี้ยกย่องคุณค่าไว้เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องตามแก่นแท้ของพุทธธรรมเพราะ “ชัตติยมานะ” คือ “อุปาทาน” อันสืบเนื่องมาจาก “ตัณหา” และสืบสาวขึ้นไปได้เรื่อย ๆ จนถึงอวิชชา ตามหลักปฏิจจสมุปบาท เป็นผลให้เกิด “ทุกข์” หรือ “ความกตัญญู” ก็เป็นเพราะ “เวทนา” และ “อุปาทาน” ที่เข้าไปในทางที่ผิดเพราะอวิชชา ดังปรากฏในท้องเรื่องว่า เพราะความกตัญญูอาสาเจ้าในทางที่ผิดของนางรินนางโรยนี้เอง จึงทำให้ทั้งเจ้านาย และตนเองมี “ทุกข์” และนำไปสู่จุดจบที่น่าสลดใจ ซึ่งไม่น่าจะเกิดขึ้นทั้ง ๆ ที่สามารถหลีกเลี่ยงได้...”

(Kladyu 1976: 63 - 64)

อ่านข้อสังเกตของชลธิดาดังกล่าวนี้อแล้ว ผู้วิจัยอดคิดไม่ได้ว่าถ้ากวีผู้แต่งลิลิตพระลอได้ฟัง “ปรัชญาชั้นสูง” เช่นนี้แล้ว กวีคงจะตอบว่าเขามิได้แต่ง ลิลิตพระลอให้นักปราชญ์ที่บรรลู่ “ปรมัตถธรรม” อ่านแน่ ๆ เขาเพียงแค่แต่งตามโคลงบทที่ 3 และ

4 ที่ถอดความไว้ข้างหน้านี้

“...คำประพันธ์อันงดงามไพเราะยิ่งกว่าความไพเราะ
ใด ๆ ดุจดั่งเสียงปี่ขลุ่ยที่ไพเราะพลอบประโลมใจผู้ฟัง...
เป็นคำประพันธ์ที่ได้บรรจงแต่งด้วยความมุ่งหมายที่จะ
ได้ชักกลุ่มมอญ เพื่อความสำราญพระราชหฤทัยแห่ง
พระมหากษัตริราชเจ้าผู้เพียบพร้อมด้วยบุญบารมี”

(Gesmankit 1996: 345)

4. บทวิเคราะห์ของ ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต (พ.ศ. 2544 และ พ.ศ. 2553)

ใน พ.ศ. 2544 ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต พิมพ์หนังสืออ่านลิตพระลอฉบับวิเคราะห์ และถอดความขึ้นเป็นครั้งแรก เพื่อให้สันติคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ใช้อ่านในวิชาวรรณคดีไทย พ.ศ. 2553 พิมพ์ครั้งที่ 2 โดยมีการปรับปรุงเนื้อหาบางส่วนให้ชัดเจนขึ้น หนังสือของชลดาจึงเป็นการศึกษาวิเคราะห์ลิตพระลอที่เป็นวิชาการ และมีเนื้อหาทันสมัยที่สุดในปัจจุบัน

หนังสือ อ่านลิตพระลอฯ มีคุณูปการแก่ผู้สนใจศึกษาลิตพระลอเป็นอย่างมาก เพราะผู้เขียนได้ถอดความโคลง และร้อยทุกบท (รวม 660 บท) ให้เป็นร้อยแก้วที่อ่านได้สะดวกสำหรับผู้อ่านในปัจจุบัน แต่ยังมีอีกส่วนหนึ่งของหนังสือนี้ (ตั้งแต่หน้า 477 - 550) ที่ผู้เขียนเสนอบทวิเคราะห์ลิตพระลอ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าสมควรหยิบยกมาวิเคราะห์ต่อ โดยเปรียบเทียบกับบทวิเคราะห์ของ “อินทราวุธ” (อัศนี พลจันทร) ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ และชลธิรา กลัดอยู่ ที่กล่าวมาแล้ว

ประเด็นที่ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นข้อเสนอลึกของ ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต คือ การตีความหมายของ “สลาเหิน” และ “ไก่อั่ว” ซึ่งทั้ง 2 เรื่องนี้ เป็นอุปกรณ์สำคัญที่ทำให้เรื่องราวของลิตพระลอในฐานะที่เป็นนิยายเรื่องหนึ่ง ดำเนินไปได้จนจบ และเป็นที่น่าสนใจมาเป็นเวลายาวนานแล้วว่า เป็น “อำนาจ” ของปู่เจ้าสมิงพราย ในฐานะ

เทวดาผู้มีฤทธิ์ ใช้ขลังการให้พระลอต้องดั้นด้นไปพบพระเพื่อน และพระแพงจนกระทั่งทั้งสามต้องจบชีวิตลงในที่สุด ในเรื่อง “สลาเหิน” (คือหมากที่บินไปได้ในอากาศ) ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต กล่าวว่า

“...ผู้อ่านหลายคนตีความว่าปู่เจ้าสมิงพรายทำเสน่ห์ให้พระลอหลงใหล พระลอต่อต้านอำนาจวิทยาคมของปู่เจ้าสมิงพรายไม่ได้ จึงต้องเดินทางไปหาพระเพื่อน และพระแพงที่เมืองสรอง การตีความเช่นนี้ก็ไม่ผิด เพราะเป็นความเชื่อเรื่องทำเสน่ห์ของคนในสังคมไทยสมัยนั้น อย่างไรก็ตาม การตีความเช่นนี้นับเป็นการตีความในระดับพื้นผิว...”

(Ruangraklikhit 2010: 483)

แต่สำหรับชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต การตีความหมายในระดับลึกซึ้งขึ้นจะต้องมองให้ครอบคลุมอีก 2 ประการ คือ ประการแรก ความรักที่พระลอมีต่อพระเพื่อนและพระแพงนั้น มิใช่ความรักอันเกิดจากการถูกเสน่ห์ แต่ความรักของสองนางที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความรัก และความภาคภูมิใจในความยิ่งใหญ่ของพระลอที่เป็น “ธิดาผู้มีบุญ” กับประการที่สอง “สลาเหิน” น่าจะเป็นการติดต่อสื่อสารกันอย่างลับ ๆ ระหว่างพระเพื่อน และพระแพงกับพระลอ ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต เขียนไว้ว่า

“...นอกจากนี้ ยังเป็นการตีความหมายที่อิงกับความหมาย ด้านมานุษยวิทยา ที่มีการใช้มากในการติดต่อสื่อสารระหว่างเมืองสรวง กับเมืองสรอง ซึ่งอาจตีความได้ว่าเป็นการติดต่อสื่อสารกันอย่างลับ ๆ เมื่อพระลอได้รับหมากจากพระเพื่อน และพระแพงในรูปของสลาเหิน ก็ทำให้พระลอตระหนักว่าพระเพื่อน และ

พระแพงมีใจปฏิบัติต่อพระองค์เช่นกัน ทำให้พระลอ
เกิดความมั่นพระทัยในความรักที่ทั้งสองฝ่ายมีต่อกัน
จึงทรงกล้ำดัดสินพระทัยเดินทางออกจากเมืองสรวง
เพื่อไปหาพระเพื่อนและพระแพงที่เมืองสรวง ทั้ง ๆ ที่
ก่อนหน้านี้ไม่ทรงกล้ำดัดสินพระทัยที่จะทำเช่นนั้น...”

(Ruangraklikhit 2010: 483)

เรื่อง สลาเหินนี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต อ้าง “ความหมาย
ด้านมานุษยวิทยา” เข้าไปทำหน้าที่เป็นพลังผลักดันการดำเนินเรื่องของลิลิตพระ
ลอโดยตัวบทของลิลิตฯ เองไม่เปิดโอกาสให้ทำเช่นนั้นได้เลย ถ้า “สลาเหิน” คือการ
สื่อสารอย่างลับ ๆ ที่พระเพื่อน และพระแพงมีต่อพระลอจริง (อย่างที่ชลดา เรื่องรักษ์
ลิขิต ดูเหมือนอยากจะทำให้ผู้อ่านคิด) เสน่ห์ และความยิ่งใหญ่ทั้งหมดของลิลิตพระลอ
จะหมดไป ถ้าปู่เจ้าสมิงพรายเริ่มทำเสน่ห์ด้วยการใช้ “สลาเหิน” กับพระลอทันที
ตั้งแต่แรก ลิลิตพระลอคงจะสั้นลงถึงประมาณหนึ่งในสามทีเดียวและลิลิตพระลอก็คง
จะไม่สร้าง “ความสะท้านใจ” (ศัพท์ของ บุญเหลือ เทพยสุวรรณ) ให้กับผู้ฟังและ
ผู้อ่านมาหลายร้อยปีเช่นนี้เป็นแน่ และถ้า “หมาก” เป็นการติดต่อสื่อสารอย่างลับ ๆ
จริงดังที่ว่า พระเพื่อนพระแพงทำไมไม่ทำเสียเองตั้งแต่แรกให้หมดเรื่องหมดราว จะได้
ไม่ต้องพบกับโศกนาฏกรรมขนานใหญ่แบบนี้

ส่วนเรื่อง “ไก่อั่ว” ก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ ชลดา อ้างว่าควรใช้
“ความหมายด้านมานุษยวิทยา” เข้ามาตีความ ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต เสนอว่า

“...อนึ่งการตีความหมายของไก่อั่วก็สามารถทำได้ 2
ระดับเช่นกัน การตีความว่า พระลอทรงหลงความงาม
ของไก่อั่วก็อาจเป็นการตีความในระดับพื้นผิวได้
เพราะไก่อั่วเป็นสัตว์ที่มีขนสีสวยงาม ทั้งยังส่งเสียงขัน

อย่างไพเราะ แต่การให้ความสำคัญแก่ไก่อั่วว่า
สามารถทำนายชะตาชีวิตของพระลอได้ช่วยสร้าง
ภาพลักษณ์ของพระลอได้ดียิ่งกว่า คือ เป็นการกระทำ
ที่มีเหตุผลรองรับ ไม่ได้ทำแต่เพียงเพื่อให้สอารมณ์
เท่านั้น ลักษณะเช่นนี้เป็นการตีความหมายด้าน
มานุษยวิทยา ซึ่งส่งผลให้เห็นภาพลักษณ์ของพระลอใน
ฐานะกษัตริย์ผู้กล้า และองอาจที่มีได้ตกอยู่ในอำนาจ
ของการทำเสน่ห์ของปู่เจ้าสมิงพรายแต่อย่างใดเลย...”

(Ruangraklikhit 2010: 484)

พระลอมิได้ตกอยู่ในอำนาจการทำเสน่ห์ของปู่เจ้าสมิงพรายหรือ พระลอตาม
ไก่อั่วไปมิใช่เพราะหลงใหลในความงามของไก่อั่ว แต่เพราะพระลอมิจุดประสงค์อื่นนั่น
คือต้องการนำไก่อั่วนั้นมาทำนายชะตาชีวิตของพระองค์เองมากกว่าหรือ ผู้วิจัยเห็นว่า
ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต มั่นใจที่จะเสนอคำตอบยืนยันสมมติฐานที่กล่าวนี้อย่าง
กระตือรือร้น

ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต บรรยายว่าเมื่อพระลอเดินทางถึงแม่น้ำกาหลง แต่ยัง
ลังเลใจว่าจะเดินทางต่อไป หรือจะกลับบ้านเมืองของตน ในที่สุดพระลอก็ใช้วิธีเสี่ยง
น้ำต่อเทพดาที่รักษาแม่น้ำกาหลง ผลของการเสี่ยงทาย ออกมาว่าการเดินทางของ
พระลอจะส่งผลร้าย นั่นคือ พระลอจะไม่รอดชีวิตกลับไป ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต
บรรยายต่อไปว่า พระลอเก็บความกังวลใจนี้ไว้คนเดียวตลอดเวลา และเมื่อเห็นไก่อั่ว
พระลอก็ต้องการไก่อั่วมาเสี่ยงทาย โชคชะตาอีกครั้งหนึ่งว่าจะสอดคล้องกับการ
เสี่ยงน้ำ หรือไม่ ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต เขียนว่า

“...เมื่อพระลอเห็นไก่อั่ว จึงต้องการตัวไก่อั่วนั้นมา
เสี่ยงทายโชคชะตาอีกครั้ง เพื่อว่าอาจจะได้คำตอบที่ทำ

ให้รู้สึกชุ่มชื่นพระทัยมาก ขึ้น และหากได้รับคำทำนาย
ที่ดีก็จะสามารถลบล้างคำทำนายที่ไม่ดีที่แม่น้ำกาหลง
ได้ อย่างไรก็ตาม กวี ไม่ได้ระบุวัตถุประสงค์ข้อนี้ของ
พระลอไว้อย่างชัดเจนทำให้ผู้อ่านส่วนใหญ่ไม่เข้าใจ
ความหมายของไก่แก้วที่กวีต้องการสื่อสาร...”

(Ruangraklikhit 2010: 505 - 506)

อ่านคำบรรยายดังกล่าวแล้ว รู้สึกราวกับว่า ชลดา เรื่องรักษลิขิต มี “ญาณพิเศษ” ที่ล่วงรู้ถึง “วัตถุประสงค์ที่แท้จริง” ของกวีได้ แต่ข้อเสนอของชลดา เรื่องรักษลิขิต ไม่สามารถตอบคำถามได้ว่าถ้าพระลอต้องการไก่เพื่อไปเสี่ยงทายจริง ๆ ไพรพลจำนวนมากของพระองค์ก็น่าจะหาไก่สักตัวให้พระองค์ได้โดยสะดวกใจมิใช่หรือ และถ้าเป็นเช่นนั้นจริงทำไมพระองค์ไม่ทำ หรือทำไมกวีไม่แต่งให้พระองค์ทำ การอ้างอิงข้อมูลเชิงมานุษยวิทยา ที่ว่าชนชาติไท - ลาว นิยมทำนายชะตาชีวิตของตนได้จากการฆ่าไก่ แล้วพิจารณาดูกระดูกไก่นั้น (Ruangraklikhit 2010: 504) จึงเป็นการตีความเกินเลยกว่าที่ตัวบทจะอนุญาต ชลดา เรื่องรักษลิขิต เห็นว่า “พระลอทำไปอย่างมีสติสัมปชัญญะครบถ้วน และมีเหตุผลรองรับอย่างชัดเจน ทั้งยังยอมรับชะตากรรมอันเป็นผลที่เกิดจากการกระทำของพระองค์เองอย่างกล้าหาญ แม้จะมีผลถึงตายก็ตาม ข้อนี้ทำให้ผู้อ่านยอมรับพระลอในฐานะวีรบุรุษผู้ยิ่งใหญ่” (Ruangraklikhit 2010: 506) สรุปแล้ว ลิลิตพระลอจะให้คติอะไรพระลอคือกษัตริย์หนุ่มที่อารมณ์ร้อนแรงในห้วงของความรัก หรือคือผู้มีเหตุผลสติสัมปชัญญะหนักแน่น ผู้วิจยคิดว่ากวีตั้งใจเสนอภาพแรกซึ่งเป็นภาพที่มนุษย์หลีกเลี่ยงได้ยากยิ่ง ไม่ว่าในยุคสมัยใด ๆ

5. บทวิเคราะห์ของ สุมาลี วีระวงศ์ (พ.ศ. 2549)

สุมาลี วีระวงศ์ ปรับปรุงบทวิทยุเรื่องลิลิตพระลอ ซึ่งออกอากาศ ทางวิทยุศึกษาเมื่อ พ.ศ. 2541 พิมพ์เป็นหนังสือชื่อ วิถีไทยในลิลิตพระลอ เผยแพร่เมื่อ พ.ศ. 2549 แม้จะมีใช้ผลงานการค้นคว้าทางวิชาการโดยตรง แต่ด้วยภูมิหลังการเรียนวรรณคดีมาโดยตรง (Veravong 2006: 104) ทำให้ทัศนะของผู้เขียนเกี่ยวกับลิลิตพระลอน่าสนใจในหลาย ๆ ประเด็น ผู้วิจัยจะหยิบยกเอามากล่าวเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยนี้เท่านั้น

5.1) ประเด็นที่หนึ่ง: เส้นแห่งลิลิตพระลอ

ผู้เขียนเห็นว่าเส้นแห่งลิลิตพระลอ ก็คือโอกาสที่จะตีความให้แตกต่างกันได้อย่างหลากหลาย ไม่ว่าในแง่บวก หรือแง่ลบ (Veravong 2006: 13) ผู้วิจัยเห็นด้วยกับข้อสังเกตนี้ และอยากขยายความว่า เรื่องลิลิตพระลอมีมิติที่หลากหลายสุดแต่วัตถุดิบประสงค์ และอายุ หรือประสบการณ์ชีวิตของผู้อ่าน ผู้อ่านที่เป็นวัยรุ่นน่าจะมีความต่ออารมณ์รักของตัวละครรุนแรงกว่าผู้อ่านที่สูงวัย ซึ่งโดยทั่วไปแล้วน่าจะมี ความยับยั้งชั่งใจมากกว่า ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่า ลิลิตพระลอ ให้คำตอบแก่ผู้อ่านได้แตกต่างกันตามวัย และวัตถุดิบประสงค์ของผู้อ่าน ผู้เขียนยังชี้ให้เห็นความพิเศษของลิลิตพระลอ อีกประการหนึ่งด้วยว่า ขนบ หรือวิถีชีวิตของคนไทยชอบที่จะใกล้เคียงให้ทุกอย่างมันราบรื่นลงตัว แต่ “พระลอเป็นเรื่องเดียวที่ใกล้เคียงไม่ไหว” เรื่องจึงต้องจบอย่างโศกเศร้า (ซึ่งมีไม่มากนักในวรรณคดีไทย) แต่การจบอย่างสูญเสียก็เป็น “การปลงธรรมสังเวชอย่างแท้จริง” (Veravong 2006: 13) ลิลิตพระลอจึงเป็นวรรณคดีชิ้นสำคัญที่เมื่ออ่านจบแล้ว เรื่องยังไม่จบ กล่าวคือ ผู้อ่านต้องเก็บไปคิดว่าถ้าเราเป็นดังตัวละคร เราจะเลือกที่จะทำอะไรอย่างตัวละครหรือไม่ ลิลิตพระลอ จึงกระตุ้นความคิดอิสระของผู้อ่านได้อย่างดียิ่ง

5.2) ประเด็นที่สอง: ปู่เจ้าสมิงพราย

ปู่เจ้าสมิงพรายเป็นใคร ปู่เจ้าสมิงพรายเป็นหมอผี “ผู้มีศักดิ์มีสิทธิ์ ผู้มีฤทธิ์มีอำนาจ” และหมอผีระดับนี้แหละที่จะชักนำพระลอได้ เพราะพระลอนั้น “ธรรมาธิปไตย ศาสตร์ ธรรม มีอำนาจ มีบุญ” เมื่อพระเพื่อน และพระแพงจัดของเตรียมต้อนรับปู่เจ้าสมิงพราย ของนั้นประกอบด้วย “สรรพของหอมหาได้ สรรพดอกไม้หาถ้วน ถ้วนแก้ว ต่างข้าวตอก ข้าวตอกไม้เงินทอง ของกินสรรพอาหาร ตระการแก้มเหล้าเข้า แต่งไว้รับปู่เจ้า ว่าแต่งไว้รับขวัญ” ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าทั้งเหล้า และข้าวปลาอาหารนั้น ถือว่า “เป็นของรับผี” (Veravong 2006: 63) ปู่เจ้าสมิงพรายในความรู้ของตัวละคร เช่น พระเพื่อน และพระแพงจึงเป็นหมอผีที่ไม่มีผู้ใดเปรียบปานได้ในโลก ปู่เจ้าสมิงพรายเองก็ปฏิเสธว่าตนมิใช่ “ผีไล่ขาด” ที่เที่ยวขอสินบนมนุษย์กินประทังชีพ ด้วยเหตุนี้ไม่ต้องเอาทรัพย์สินเงินทองมาเป็นสินจ้างรางวัล ปู่เจ้าฯ ถือว่าตนเป็น “เทพเจ้าจอมฉา” นั่นคือ เทพารักษ์ประจำภูเขาดำ ต้องการแต่ความภักดีก็พอ (Veravong 2006: 63) ถึงตรงนี้เส้นแบ่งระหว่าง “ผี” “หมอผี” หรือ “เทพเจ้า” จึงเบาบางเต็มที อย่างน้อยในทัศนะของตัวละคร และนี่คือเสน่ห์ของลิลิตพระลอ ผู้เขียนสะท้อนภาพนี้ว่า “ลักษณะของการรับเครื่องสังเวย คือแสดงให้เห็น ปรากฏว่า หยิบ เอาสิ่งนั้นเข้าปาก “กระยาครี” ก็คือเครื่องอาหารที่นางทั้งสองแต่งเอาไว้ จริง ๆ แล้ว ภาวะของปู่เจ้าไม่ใช่คน แต่ก็สามารถสำแดงให้ปรากฏรูปเหมือนเป็นคนได้” (Veravong 2006: 67)

5.3) ประเด็นที่สาม: กวีต้องการให้พระลอเชื่อกรรมแบบใด

โคลงบทที่จะตอบคำถามนี้คือ

“ถึงกรรมจักอยู่ได้	ฉันใด พระเอย
กรรม บ่ มีมิใคร	ฆ่าข้า
กุศลส่งสนองไป	ถึงที่ สุขนา
บาปส่งจิตตกช้า	ช่วยได้ฉันใดฯ”

(Fine Arts Department 2004: 32)

สุมาลี วีระวงศ์ ถอดความว่า “พระลอถึงได้ออกปากแก่พระนางบุญเหลือว่า เมื่อกรรมมาถึงตัวแล้วจะชอนตัวอยู่กับเมืองได้อย่างไร ถ้าเผื่อไม่ได้ทำกรรมอะไรไว้ ก็ไม่มีใครเขาฆ่าหรือก็คือ ถ้าไม่ได้ทำเวรกรรมเขาไม่ฆ่า ไม่มีใครมาฆ่าได้ ถ้าถึงคราวที่ กุศลส่ง ก็จะได้ไปสู่ความสุข แต่ถ้าวิบากที่มานั้นเป็นบาป ก็จะต้องไปตกบาปเป็นทุกข์ ใครเลยจะช่วยให้” ผู้เขียนตั้งใจที่จะไม่แยกแยะให้ชัดเจนว่าความเชื่อเรื่อง “กรรม” ดังกล่าวนี้นี้เป็นความเชื่อดั้งเดิมของคนไทยตั้งแต่โบราณ หรือเป็นความเชื่อในพุทธศาสนาแน่นั่น ปลอຍให้คลุมเครือไว้ให้ผู้อ่านตีความกันเอง ดังคำกล่าวว่า

“...อันนี้เป็นความเชื่อของคนไทยเราแต่โบราณ เมื่อรับ
เอาความเชื่อในพุทธศาสนามาเข้ากับตัวเราแล้ว เราเชื่อ
ในเรื่องกรรม คือการกระทำซึ่งจะต้องส่งผลที่ เรา
เรียกว่าวิบาก เมื่อถึงเวลาที่กรรมนั้นจะส่งผลคนจะต้อง
ได้รับ หรือจะต้องไปรับ ณ ที่ใดที่หนึ่งตามแต่กรรมจะ
กำหนดวิบากให้...”

(Veravong 2006: 95)

5.4) ประเด็นที่สี่: พระลอตามไก่อ

สุมาลี วีระวงศ์ เห็นว่าไก่อแก้วของปู่เจ้าเป็นกรรมวิธีชนิดหนึ่งที่วิเศษใช้ดำเนินเรื่อง หรือทำให้ตัวละครย้ายที่อย่างรวดเร็วโดยอาศัยมนต์มายาของผู้เป็นเครื่องช่วยกระตุ้น กรรมวิธีนี้มีได้มีเฉพาะในเรื่องลิลิตพระลอเท่านั้น “พระรามก็ตาม กวาง พระลอตามไก่อ ยาหรันก็ตามนกยูง มีสัตว์หลายชนิดที่เป็นตัว มนต์มายา หรือเกิดขึ้นโดยมนต์ หรือถูกมอบหมายภาระหน้าที่ให้เป็นผู้ชักนำตัวเอกของเรื่องไปสู่ถิ่นต่าง ๆ แต่ส่วนใหญ่มันก็จะเกี่ยวพันถึงเรื่องชู้สาว” (Veravong 2006: 140)

5.5) ประเด็นที่ห้า: บทอรรถจารย์

ได้กล่าวมาแล้วในประเด็นที่หนึ่งว่า อรรถรสของลิลิตพระลอ นั้นขึ้นอยู่กับภูมิหลัง หรือวัยของผู้อ่านด้วย บทอรรถจารย์เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนว่าอายุ และประสบการณ์ชีวิตของผู้อ่านมีความสัมพันธ์กับการถอดรหัสเพื่อเข้าใจความหมายของบทอรรถจารย์ที่กวีต้องการสื่อ ผู้เขียนอธิบายว่าโวหารสัจวาสนในวรรณคดีไทยนั้น กวีมิได้ใช้ “คำโด่ง ๆ” แต่จะใช้คำสุภาพละเมียด ซึ่งจะเข้าใจได้ลึกซึ้งก็จะต้องถอดรหัส ส่วนคนที่ไม่รู้รหัส หรือยังเด็กอ่านแล้วก็จะได้รับความหมายระดับเปลือก คือได้ความไพเราะของเสียง และภาพที่สวยงาม (Veravong 2006: 162) สำหรับคนที่เป็นผู้ใหญ่ และมีประสบการณ์ชีวิตมากพอที่จะเข้าใจได้ว่า “สรองสนุกน้ำแล้วกลับ สนุกบก เล่านา” นั้นมันเป็นอย่างไร (Veravong 2006: 164) หรือมันสนุกแค่ไหน กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือบทสัจวาสนนั้นถ้าจะให้เข้าใจก็จะต้อง “เฉียด ๆ เส้นนิดหน่อย” ด้วย (Veravong 2006: 163)

5.6) ประเด็นที่หก: ทศนะเชิงวิพากษ์ต่อพระลอ

ผู้วิจัยเห็นว่า สุมาลี วีระวงศ์ เป็นนักวิจารณ์น้อยคนที่มีทศนะเชิงวิพากษ์ต่อตัวละครที่ชื่อพระลอ ผู้เขียนกล่าวว่าแก่นของเรื่อง ลิลิตพระลอ ก็คือความงามของพระลอ นั่นเอง “ความสวยงามของพระลอ นั้น ก็มีสิ่งที่ทำให้พระลอเป็นสุข หรือแม้แต่ทำให้ใครเป็นสุขได้เลย เมื่อเราอ่านจบเรื่องแล้วเราก็จะเห็น” (Veravong 2006: 185) แต่ความงามของพระลอ มิได้จำกัดอยู่เฉพาะในเรื่อง หรือในยุคสมัยของพระลอ หรือผู้แต่งลิลิตพระลอเท่านั้น มนุษย์สมัยไหน ๆ สังคมไหน ๆ ก็ล้วนแต่อยากเห็นคนสวย คนงาม ชอบมอง อยากได้ครอบครองเป็นของตัวเองทั้งนั้น ลิลิตพระลอจึงเล่าเรื่องที่เป็นสภาพอันเป็นปกติธรรมดาของมนุษยชาติ โดยเฉพาะมนุษย์ที่อยู่ในวัยหนุ่มสาว โคลงบทที่ 530 และ 531 ให้ภาพดังกล่าวดีกว่าร้อยแก้วใด ๆ

“ดุจอัศวรหันหัว แรงเร้งเร้งฤทธิ์กล้า
เร้งเร้าฤาเวยว
ดุจสารเมามันบ้า งาไล่แทงวงควัว
อยู่เกล้าคลุกเอา”

(Fine Arts Department 2004: 88)

5.7) ประเด็นที่เจ็ด: ลิลิตพระลอสอนอะไร

สุมาลี วีระวงศ์ สรุปลักษณะความคิดที่ได้จากลิลิตพระลอ คือ การทำอะไรนั้นต้องทำให้พอเหมาะพอควร พอดี เกินไปก็ไม่ควร ขาดไปก็ไม่ควร พระลอ พระเพื่อน พระแพง ทำบุญมาดีในเรื่องรูปโฉม บุคคลทั้งสามมีฐานะสูงส่งในสังคม ผลจากการกระทำของเขาจึงส่งผลกระทบต่อคนในสังคมในวงกว้าง ดังนั้นมีนัยว่าความรักระหว่าง 3 กษัตริย์มิใช่เรื่องส่วนบุคคลเหมือนคู่รักทั่ว ๆ ไป (Veravong 2006: 246 - 247) ผู้อ่านหรือผู้ฟังจึงมีอิสระที่จะใช้วิจารณญาณเอาเองว่าถ้าเป็นตน ตนจะเลือกปฏิบัติตัวอย่างไรจึงจะเหมาะสม

6. สรุปความคิดเห็นของผู้วิจัยต่อบทวิเคราะห์

ลิลิตพระลอในอดีต

“อินทรายุธ” เป็นคนหนุ่มที่มีอุดมคติทางการเมืองแบบสังคมนิยมชัดเจน ท่านจึงมุ่งเน้นเพียงมิติเดียวว่าลิลิตพระลอเป็นวรรณคดีศักดิ์ดินามอมเมาประชาชนในเรื่องการารมณ บทวิเคราะห์ของท่านจึงมีลักษณะด้านเดียวเกินไป

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ ขณะมีอายุหกสิบสามปีมองลิลิตพระลอว่าวรรณคดีเรื่องนี้ทั้งเรื่องเป็นเรื่องราวความรอนแรงของความรักของคนหนุ่มสาว วรรณศิลป์อันสูงส่งของกวีทำให้โคกนาฏกรรมเรื่องนี้สร้างความสะท้านใจแก่ผู้อ่านอย่างไม่จำกัดยุคสมัย ในทัศนะของท่านแรงผีและแรงเทวดามีอำนาจเหนือมนุษย์ตลอดเรื่อง ผู้วิจัยเห็น

ว่าบทวิเคราะห์ของท่านตรงกับเนื้อหาของตัวบท

ชลธิรา กลัดอยู่ นักวิจารณ์วรรณคดีเชิงสังคมนิยมในวิทยาลัยพยาบาลอธิบายอย่างละเอียดให้เห็นว่า ลิลิตพระลอ คือความพยายามของ “นวัตน์ทางพุทธปรัชญา” ที่จะเอาชนะความเชื่อดั้งเดิมแบบผีสิงเทวดา ความเชื่อแบบไสยศาสตร์ และพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน แต่เนื้อหาสาระของลิลิตพระลอไม่ได้เกี่ยวข้องกับเรื่องนวัตน์ทางพุทธปรัชญา

ชลดา เรื่องรักษ์ลิลิต อายุกว่าห้าสิบปีวิเคราะห์และถอดความลิลิตพระลอไว้อย่างละเอียดรอบด้าน แต่การนำแนวความคิดทางมานุษยวิทยาไปใช้ตีความเรื่องสละหิน และไก่แก้วผู้วิจัยเห็นว่าเป็นการตีความที่ไม่สอดคล้องกับเนื้อหาและโครงเรื่องของลิลิตพระลอ และทำให้บทวิเคราะห์ขาดน้ำหนัก

สุมาลี วีระวงศ์ นักวิจารณ์วรรณคดีวัยกว่าห้าสิบปีเห็นว่าลิลิตพระลอให้คำตอบแก่ผู้อ่านได้แตกต่างกันตามวัยและวัตถุประสงค์ของผู้อ่าน ผู้วิจัยเห็นว่าบทวิเคราะห์ของท่านผู้นี้เอาความคิดของท่านเข้าไปใส่ในลิลิตพระลอจนน้อยที่สุด เล่าเรื่องไปตามเนื้อหาสาระที่ปรากฏจริงในตัวบท

ผลการวิจัย: ความคิดทางการเมืองในลิลิตพระลอ

ผู้วิจัยเห็นว่าผู้แต่ง ลิลิตพระลอมีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ ประการที่หนึ่ง กล่าวกลอนที่ไพเราะ เหมือนเสียงของปี่ลู้ ประการที่สอง กล่าวถึงชั้นเชิง อุบายหรือแบบแผน (Matichon 2004: 51) ที่เปรียบเหมือนอาหารสมอง และประการที่สาม แต่งกลอนถวายพระมหากษัตริราชเจ้าผู้มีบุญ วัตถุประสงค์ทั้งสามประการนี้เห็นได้จากโคลงบทที่ 3 และ 4 ดังต่อไปนี้

(3) รุ่งลักสรพาศตร์ถ้วน	หญิงชาย
จ๊กกล่าวกลอนพระลอ	เลิศผู้
ไพเราะเรียบบรรยาย	เพราะยิ่ง เพราะนา
สมปู้ ลี้เสียลู้	ล่อเล่าโลมใจ
(4) สรวลเสียงขับอ่านอ้อ	ใดปาน
ฟังเสนาใดปุน	เปรียบได้
เกลากลอนกล่าวกลการ	กลกล่อม ใจนา
ถวายบำเรอท้าวไท	ธิดาผู้มีบุญ

(Fine Arts Department 2004: 3)

อย่างไรก็ตาม นอกเหนือจากวัตถุประสงค์ที่กล่าวข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่าลิลิตพระลอมีคำสอนทางการเมืองแฝงอยู่ด้วยอย่างน้อย 2 ประการ คือ ประการแรก ความรักของเจ้าเป็นความรักที่ไม่ควรเป็นไปตามอำเภอใจ และ ประการที่สอง คำสอนของพระนางบุญเหลือ เรื่อง “ศรีษัตริย์มีเจ็ดสิ่ง”

1. ความรักของเจ้า: ความรักที่ไม่ควรเป็นไปตามอำเภอใจ

ลิลิตพระลอ ถือว่าความรักใคร่หรือกามารมณ์ เป็นปกติวิสัยของมนุษย์ที่อยู่ในวัยหนุ่มสาว พระลอ พระเพื่อน และพระแพงเป็นกษัตริย์ และพระธิดาของกษัตริย์ซึ่งทั้งสามพระองค์อยู่ในวัยหนุ่มสาว ด้วยเหตุนี้ความฉวิลาซึ่งกันและกันระหว่างกษัตริย์หนุ่มรูปงามกับพระธิดาสาวรูปสวย จึงเป็นเรื่องปกติ โครงเรื่อง (plot) ของลิลิตพระลอ ซึ่งเป็นเรื่องความรักระหว่างหนุ่มสาวจึงเป็นโครงเรื่องที่สมเหตุสมผล และมีลักษณะสากลในสังคมมนุษย์ โครงเรื่องแบบนี้เป็นโครงเรื่องยอดนิยมเพราะสอดคล้องกับธรรมชาติของสังคมมนุษย์โดยทั่วไป

ลิลิตพระลอ ทั้งเรื่องให้ข้อสรุปว่าแม้จะเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในแผ่นดิน แต่พระมหากษัตริย์อย่างพระลอ (และโดยนัยนี้หมายถึงผู้ปกครอง หรือชนชั้นนำ

โดยทั่วไปด้วย) อาจจะไม่สมหวังเรื่องความรักตามอำเภอใจเสมอไป ความรักระหว่าง พระลोकษัตริย์แห่งเมืองสรวง กับ พระเพื่อน และพระแพง พระธิดากษัตริย์แห่งเมือง สรวง มิได้เป็นข้อตกลงระหว่างทั้ง 3 พระองค์ตามลำพัง แท้ที่จริงแล้ว ลิลิตพระลอ แสดงให้เห็นว่าทั้ง 3 กษัตริย์ได้สมรัก เป็นผลมาจากการริเริ่ม และดำเนินการของ บุคคลอื่น ๆ จำนวนมาก เริ่มตั้งแต่มีผู้ไป “ขั้บขอยอราชเทียร ทุกเมือง” ไปจนกระทั่ง การทำเสน่ห์ด้วยเวทมนตร์ของปู่เจ้าสมิงพรายในที่สุด

ไม่เพียงแต่เรื่องความรัก จะเป็นเรื่องที่ทำตามอำเภอใจไม่ได้ ความรักของ กษัตริย์ยังมีเงื่อนไของค์ประกอบมากกว่าความรักของหนุ่มสาวโดยทั่วไปเสียอีก ความ บาดหมางระหว่างสองเมืองในอดีต ทำให้ความรักของ 3 กษัตริย์จะดำเนินไปตาม จาริตประเพณีลำบาก และพระลอก็อ้างความบาดหมางดังกล่าวเป็นเหตุผลที่จะไม่ใช้ วิธีการส่งทูตไปสวามิภักดิ์ตามจาริตประเพณี แต่เสี่ยงที่จะบุกขึ้นไปเมืองสรวงด้วยพระองค์ เอง การตัดสินใจของพระลอในฐานะที่เป็นชายหนุ่มที่มีความรักนั้นสมเหตุสมผล เพราะคนหนุ่มสาวที่ตกหลุมรักย่อมยากที่จะหาใคร หรือพลังใด ๆ มาทัดทานได้ แต่ การตัดสินใจของพระลอในฐานะกษัตริย์แห่งเมืองสรวงที่ทั้งเมืองของพระองค์ พร้อม กับพระมารดา และพระมเหสีไว้เบื้องหลังนั้น “เหมาะสม” หรือไม่ คนฟัง หรือ คนอ่านที่เป็นกษัตริย์และไม่ใช่กษัตริย์ก็คงต้องวินิจฉัยเอาเอง ลิลิตพระลอ ทำให้ ปริศนานี้ตอบไม่ง่ายเลย และความไม่ง่าย หรือท้วงหน้าพะวงหลังนี้แหละ คือเสน่ห์ ของลิลิตพระลอเป็นเสน่ห์ที่ทำให้คนฟังหรือคนอ่านอยากจู้จึ้น “จวนใจจะขาด”

ความคิดทางการเมืองที่แฝงไว้ในลิลิตพระลอจึงอยู่ตรงประเด็นที่ว่าเรื่องความ รักระหว่างหนุ่มสาวโดยทั่วไปอาจเป็นเรื่องที่คู่รักเป็นผู้ตัดสินใจ แต่ความรักของ พระลอมีเงื่อนไขที่เกี่ยวกับจาริตประเพณีและความสัมพันธ์ระหว่างสองเมืองเข้ามา เกี่ยวข้องด้วย

2. คำสอนทางการเมืองที่เปิดเผยในลิลิตพระลอ: ศรีกษัตริย์มีเจ็ดสิ่ง พระมิ่งแม่จางจำ

ผู้วิจัยเห็นว่า “สารทางการเมือง” ที่ลิลิตพระลอ มุ่งจะสื่ออย่างชัดเจนที่สุดคือ โอวาทของพระนางบุญเหลือที่มอบแก่พระลอก่อนที่พระลอกจะออกเดินทางไปหาพระเพื่อน และพระแพงที่เมืองสรอง (ร่ายบทที่ 198) ความว่า

“...ศรีกษัตริย์มีเจ็ดสิ่ง พระมิ่งแม่จางจำ ยำคำแม่อย่า
คลา รีดท้าวพระยาอย่าคลาด อย่าประมาทลืมนต อย่า
รคนคนเท็จ ริริบเสร็จจึงทำ คิดทุกคำจึงออกปาก อย่า
ให้ยากแค้นใจไพร่ ใต้ความเมืองจงตรง ดำรงภักพให้เย็น
ดับเขื่อนอกเขื่อนใน ล่องดูใจทุกกรม อย่างมขมความ
เท็จ ริริบเสร็จก่อทางธรรม ที่จะกันกันจงหมั่น ที่จะ
คั่นคั่นจงบเป็นกล ล่องต้นหนคนใช้ เลือกหาใจ อันสัตย์
ดัดมนตรียุคยุคดี ปลุกใจคนให้หาญ ผลาญเพรียงไพร่
เพรียงเมือง อาญาเรื่องเรื่อยราษฎร กันนิกรจากเกื้อ
ไพร่ ดับกลียุคให้ลูก อย่าชิงสุกก่อนห่าม อย่าล่ำมั่ว
สองปาก อย่าลากพิชตามหลัง อย่าให้คนซังลักแข่ง
แต่งตนให้คนรัก ชักชวนคนสู่ฟ้า เบื้องหน้าเทพยด
จงปรากฏชอบแล้ว อย่าได้แคล้วราพิง คำนึงอย่ารู้
มลาย จงอย่าหายยศพอ ต่อม้วยฟ้าหล้าสวรรค์ กัล
ประลัย ตามคำแม่โอวาท...”

(Fine Arts Department 2004: 35 - 36)

จากรายบทที่ 198 จะเห็นได้ว่าโอวาทของพระนางบุญเหลือมีมากกว่า 7 สิ่ง ผู้วิจัยเห็นว่าควรจัดคำสอนทั้งหมดในร่ายบทนี้ออกเป็น 7 หมวด เพื่อให้สอดคล้องกับ

ที่พระนางบุญเหลือตรัสว่าสิ่งที่ เป็นเกียรติเป็นศรีแก่ษัตริย์มี 7 ประการ คือ 1) จาริต ประเพณี 2) การปฏิบัติตนของผู้ปกครอง 3) การบำรุงรักษาราชภูม 4) การซุบเลี้ยงข้า ราชบริพาร 5) การดำรงความยุติธรรม 6) การปกครองบ้านเมือง 7) การพระศาสนา เมื่อจัดคำสอนทั้งหมดโดยแยกออกเป็น 7 หมวด จะได้ผลดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1: คำสอนพระนางบุญเหลือ: ศรีกษัตริย์มี 7 สิ่ง

หมวดที่	คำสอน
1. จาริตประเพณี	รีดท้าวพระยาอย่าคลาด, อย่าชิงสุกก่อนห่าม, อย่าล่ำม ฆ่าสองปาก, อย่าลากพิชตามหลัง, อย่าให้คนชิงรักแข่ง
2. การปฏิบัติตนของ ผู้ปกครอง	อย่าประมาทลิ้มตน, ระวังรอบเรีจจึงทำ, คิดทุกคำจึงออก ปาก, ที่จะกันกันจงหมั่น, ที่จะคั่นคั่นจงเป็นกล, แต่งตน ให้คนรัก
3. การบำรุงรักษา ราชภูม	อย่าให้ยากแก่ใจไพร่, ปลุกใจคนให้หาญ, อาญาเรีจ เรือยราชภูม, กันนิกรกางเกือไพร่
4. การซุบเลี้ยงข้าราช บริพาร	ส่งดูใจทุกกรม, ส่งต้นหนคนใช้, เลือหาใจอันสัตย์, ดัดมนตรียุคยุค
5. การดำรงความ ยุติธรรม	อย่ารคนคนเท็จ, ใต้ความเมือจตรง, อย่างมชมความ เท็จ ระวังเรีจเกือทางธรรม
6. การปกครอง บ้านเมือง	ดำรงภิกพให้เย็น, ดับเขื่อนอกเขื่อนใน, ผลาญเพรียงไพร่ เพรียงเมือ, ดับกลืออย่าให้ลุค
7. การพระศาสนา	ชักชวนคนสู่ฟ้า, เปืองหน้าเทพยอยศ, จงปรากฏชอบ แล้ว, อย่าได้แคล้วรำพึง, คำนึงอย่ารู้มลาย, จงอย่าหาย ยศพอ ต่อม้วยฟ้าหล้าสวรรค์, กลับประลัยอย่ารู้ลาญ

เมื่ออ่านโอวาท หรือคำสอนของพระนางบุญเหลืออย่างละเอียด แล้วจะเห็นได้ว่านี่คือคำสอนเรื่องการปฏิบัติตนของผู้ปกครองตามคติหรือจารีตการปกครองดั้งเดิมของสังคมไทย คำสอนส่วนใหญ่ยังไม่ถูกเจือปนด้วยคติพราหมณ์ หรือพุทธศาสนาอย่างชัดเจน ดังนั้นเราจึงไม่เห็นการเน้นย้ำในความศักดิ์สิทธิ์ของผู้ปกครองในแบบพระเป็นเจ้าของศาสนาพราหมณ์ หรือหลักทศพิธราชธรรม และจักรวรรดิวัตรของพุทธศาสนา ในทางตรงกันข้าม เราจะได้พบคำสอนที่เน้นจริยวัตรของผู้ปกครองด้วยถ้อยคำ และความคิดดั้งเดิมของสังคมไทยอยู่ทั่วไป ตัวอย่างของคำสอนที่สะท้อนถ้อยคำและวิถีชีวิตดั้งเดิมปรากฏในตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2: คำสอนดั้งเดิมและความหมาย

ตัวอย่าง ที่	คำสอน	ความหมาย
1	รือบเสร็จจึงทำ	คิดก่อนทำ
2	คิดทุกคำจึงออกปาก	คิดก่อนพูด
3	อย่าให้ยากแก่ใจไพร่	อย่าให้ไพร่พลต้องยากลำบาก
4	ส่องดูใจทุกกรม	ดูแลข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย
5	ส่องต้นหนคนใช้ เลือก หาใจอันสัตย์	ดูแลข้าราชการที่ใกล้ชิด
6	ที่จะกัน กันจงหมั่น	ถ้าจะป้องกันต้องป้องกันให้เข้มแข็งมั่นคง
7	ที่จะคั้น คั้นจงเป็นกล	ถ้าจะคาดคั้นเอาความจริงก็ต้องใช้กล อุบายหวานล่อ

ตารางที่ 2: คำสอนดั้งเดิมและความหมาย (ต่อ)

ตัวอย่าง ที่	คำสอน	ความหมาย
8	ผลาญเพรียงไพร่เพรียงเมือง (เพรียง: สัตว์ น้ำ ชนิดหนึ่งชอบกัดให้เสาและเรือผุ)	กำจัดผู้ที่แอบแฝงทำตัวเป็นอันตราย ต่อไพร่พล และบ้านเมือง
9	กัณนิกรกาจเกื้อโพรี	ป้องกันอย่าให้ราษฎรที่เก่งกาจไปเข้าเป็นพวกฝ่ายข้าศึก
10	อย่าชิงสุกก่อนห่าม	อย่าชิงทำสิ่งใดในเมื่อยังไม่ถึงเวลาอันควร
11	อย่าล่ำม้ำสองปาก	อย่ากดขี่บังคับใจประชาชน ให้ยืดยุ่น เหมือนกับผูกม้าข้างเดียวเวลาปล่อยให้กินหญ้า(Gesmankit 1996: 371), อย่าวอกแวก หันทางโน้นทางนี้ (Veravong 2006: 100)
12	อย่าลากพิษตามหลัง	อย่าทิ้งผลงานเลว ๆ ไว้ให้คนภายหลังเขาเจ็บใจ

สมมติว่าคนฟัง หรือคนอ่านลิลิตพระลอเป็นกษัตริย์ หรือองค์ชายรัชทายาทคนฟัง / อ่าน จะได้ข้อคิดทางการเมืองอะไรจากวรรณศิลป์เรื่องนี้บ้าง ผู้วิจัยเห็นว่าเพียงโอวาทข้อแรกของพระนางบุญเหลือในเรื่อง “ศรีกษัตริย์มีเจ็ดสิ่ง” ตัวละครเอกทั้งสามของเรื่องก็ไม่ผ่านเกณฑ์เสียแล้ว พระเพื่อน และพระแพง ยอมรับตั้งแต่ต้นเรื่องว่าเป็นเรื่อง “ผิดจารีต” ที่หญิงจะติดต่อชักชวนให้ชายมาหาตนที่บ้านช่อง (โคลงบทที่

32) และพระลอกก็ปฏิเสธที่จะให้พระมารดาสู่ขอพระเพื่อน และพระแพง ตามจารีตประเพณี (โคลงบทที่ 176 และ 177) แต่ตัดสินใจเสี่ยงเสด็จไปด้วยพระองค์เอง

อย่างไรก็ดี ถ้าพิจารณาใคร่ครวญให้ถี่ถ้วนเราจะเห็นได้ว่า ถ้าความรักระหว่างพระลอกกับพระเพื่อน พระแพง ดำเนินไปตามครรลองแห่งจารีตประเพณี เรื่องพระลอกก็จะกลายเป็นเรื่องปกติธรรมดา ความตื่นตันทื่นน่าติดตามก็จะหายไปทันที เรื่องพระลอกแบบปกติก็จะมีเสน่ห์ ไม่มีพลัง และไม่เป็นที่ลึกลับให้ผู้คนหลงใหล นิยมชมชื่นได้เป็นหลายร้อยปีเช่นนี้ เสน่ห์ของลิลิตพระลอกในทัศนะของผู้วิจัย จึงเป็นบทเรียนทางการเมืองของผู้ปกครองที่แฝงอยู่ในรูปของวรรณศิลป์ที่มีอาจมีผู้ใดกักขังให้สิ้นอิสรภาพได้ เมื่อท่านอ่านลิลิตพระลอกท่านจะเห็นในสิ่งที่ท่านเป็น

3. ความคิดทางการเมืองไทยโบราณ: บูรณาการของผี - พราหมณ์ - พุทธ

ผู้วิจัยพบว่าลิลิตพระลอกเป็นวรรณคดีสำคัญเรื่องหนึ่งที่เผยให้เห็นถึงความคิดทางการเมืองไทยโบราณได้อย่างชัดเจน เป็นที่เชื่อมั่นกันในหมู่นักศึกษาทางด้านไทยคดีศึกษามาเป็นเวลานานแล้วว่าระบบความคิดทางสังคมการเมืองของไทยแต่โบราณนั้นเป็นบูรณาการของศาสนาผี ศาสนาพราหมณ์ และศาสนาพุทธ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงอธิบายในพระราชพิธีสิบสองเดือน (พ.ศ. 2431) ว่า

“...แผ่นดินสยามนี้แต่เดิมมาก็คงจะเป็นแต่ถือเจ้าถือผี
เช่นเมืองลาว เจ้าและผีเหล่านั้นไม่มีกฎหมายข้อบังคับ
ที่ได้สั่งสอนคนให้ประพฤติตัวอย่างใดอย่างหนึ่ง...เป็น
แต่นับถือก็เช่นสรวงบูชาไปลองดู เมื่อได้สมประสงค์จึง
ใจก็เข้าใจว่าการที่ตัวทำนั้นถูก ถ้าไม่ได้สมประสงค์จึง
ใจก็เข้าใจว่าการที่ตัวทำนั้นเป็นการผิด ไม่ชอบใจเจ้า คิด
ยกย้ายทำอย่างอื่นไป...ครั้นเมื่อพราหมณ์นำศาสนา

อิศวร นารายณ์เข้ามา ถึงว่าศาสนานั้นมีกฎหมายบังคับ
ความประพฤติของคน แต่วิถีลักษณะอาการก็ไม่สู้ผิดไป
กับเจ้าผู้ซึ่งเคยถือมาแต่ก่อนนัก เมื่อรับมาถือก็เข้าใจว่า
เป็นผิอย่างเก่านั้นเอง...ครั้นเมื่อพระพุทธศาสนาเข้า
มา...เป็นการลึกซึ้งเข้าใจยากต้องรำเรียน...ก็ทำให้ความ
เลื่อมใสศรัทธาเจริญกล้าขึ้น...ถึงว่าศาสนาเก่าที่เคยถือ
มาทั้งสองอย่างจะไม่ละทิ้งเสียได้ด้วยใจอ่อน ก็ยังเหลือ
แต่ความเกรงใจมากกว่าที่เคยนับถือจริง”

(Chulalongkorn, King 2009: 319 - 320)

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงอธิบายระบบคิดของคนไทยในแนว
เดียวกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในปาฐกถาหน้าพระที่นั่ง (รัชกาล
ที่ 7) เรื่อง”ลักษณะการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ” ที่ทรงแสดงที่สามัคยา
จารย์สมาคม เมื่อวันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ. 2470 ทรงอธิบายว่า “สันนิษฐานว่าเดิมทีเดียว
เห็นจะถือผี เช่นเดียวกับมนุษย์จำพวกอื่นที่ยังมิได้ประสบศาสนาอันมีธรรมะเป็น
หลัก” (Damrong Rajanubhab, Somdekromphraya 1975: 8) ต่อมาไทยสยาม
สมัยอยุธยาเน้นถือหลักการปกครองของพราหมณ์ที่ถือว่าพระเจ้าแผ่นดินเป็นพระ
อิศวร พระนารายณ์แบ่งภาคลงมาเลี้ยงโลกจากขอม และล่าสุดจึงเป็นการเลื่อมใส
ศรัทธาในพระพุทธศาสนา (Damrong Rajanubhab, Somdekromphraya 1975:
25)

จากพระราชนิพนธ์ และปาฐกถาดังกล่าวข้างต้น ระบบคิดทางสังคมการเมือง
ของไทยจึงประกอบด้วยศาสนาผี ศาสนาพราหมณ์ และศาสนาพุทธตามลำดับ แม้
ล่าสุดคนไทยจะเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นหลัก แต่ศาสนาผี และศาสนา
พราหมณ์ก็มิได้สูญหายไปจากระบบคิดของคนไทยในทางตรงกันข้ามทั้งศาสนาผี และ

ศาสนาพราหมณ์กลับถูกบูรณาการเข้ากับพุทธศาสนาจนยากที่จะแยกขาดออกจากกันได้ ลิลิตพระลอ แสดงให้เห็นชัดเจนว่าศาสนาผีมีความสำคัญต่อเนื้อหาและเรื่องราวทั้งปวงของพระลอ และพระเพื่อนพระแพงมากกว่าทั้งศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ

บทสรุป

ผลจากการวิจัยเรื่อง “บทเรียนทางการเมืองจาก ลิลิตพระลอ” สรุปได้ดังนี้

- 1) ผู้ปกครองไม่ควรถือว่าความรักเป็นเรื่องส่วนบุคคล เพราะความรักของผู้ปกครองต้องอยู่ในกรอบของจารีตประเพณีอันดีงามและต้องคำนึงถึงประโยชน์ของบ้านเมือง ความรักของพระลอและพระเพื่อน พระแพงไม่อยู่ในกรอบดังกล่าวจึงต้องพบโศกนาฏกรรม
- 2) พระโอรสของพระนางบุญเหลือถือเป็นคำสอนทางการเมืองได้ แต่พระลอไม่ได้ใช้ประโยชน์จากบทเรียนดังกล่าว ผู้อ่านหรือผู้ฟังที่มีวิจาร์ณญาณจะได้บทเรียนทางการเมืองที่สำคัญนั่นคือ เป็นกษัตริย์ถ้าปราศจาก “ศรัทธาธรรมมีเจ็ดสิ่ง” เสียแล้วต้องพบความหายนะแน่นอน

References

- Baanjomyut. (2000, August 3). *Atsanī phončhan nak khīt nak khīan* [Atsani Phonchan as a thinker and writer]. Retrieved October 13, 2017, from <https://www.baanjomyut.com>>naippee.
- Chulalongkorn, King. (2009). *Phra rāt phithī sip sōng dīan* [The Royal Ceremonies of Twelve Months]. Bangkok: Silapa Ban-nakarn Press.
- Damrong Rajanubhab, Somdekromphraya. (1975). Laksana kān pokkhrōng prathēt Sayām tæ bōrān [The Ancient Siamese Government]. In, *Prawattisāt læ kānmūang: nangsū ‘ān prakōp wichā phūnthān ‘ārayatham Thai* [History and Politics: A Textbook on Thai Civilization]. Bangkok: Thammasat University Printing House.
- Debyasuvarn, B, M.L. (1974). *Wikhrō rot wannakhadī Thai* [An Analysis of Thai Literature]. Bangkok: The Social Science Association of Thailand.
- Fine Arts Department. (2004). *Chumnum rūang phralō* [Collection of Phra Lor Stories]. Bangkok: Department of Fine Arts.
- Gesmankit, K. (1996). Lilit phralō thōtkhwām [Lilit Phra Lor: A Modernized Version]. In Gesmankit, K. (ed.), *Wannakam samai ‘Ayutthayā chabap thōtkhwām* [Thai Literary Works of the Ayutthaya Period Modernized Version]. Bangkok: Amarin Printing and Publishing Public Company Limited.
- Intharayuth. (1979). *Khōkhīt čhāk wannakhadī* [Thoughts from Literature]. Bangkok: Chomrom Nangsue Namkhaeng.
- Kladyu, C. (1976). Lilit phralō: kānsuksā wičhān tām nāo phut pratyā [Lilit Phra Lor: A Critical Study in Buddhist Philosophy]. In Chantornwong, S. & Thanapornphan, R. (ed.), *Rak mūang Thai lem nung* [Love Thailand Volume 1]. Bangkok: The Social Science Association of Thailand.
- Matichon. (2004). *Photčhanānukrom chabap mati chon* [Matichon Dictionary]. Bangkok: Matichon Press.

- Phiromanukul, R. (2017). *Phrasīsanphēt mai thūk fai phao lōk thōng tōn krung tāk* [Phra Phutthasrisanphet was not burnt down during the fall of Ayutthaya]. Bangkok: Matichon Press.
- Pinitpoovadol, S. (1996). Lilit phralō wannakam samai ‘Ayutthayā: khamnam [Lilit Phra Lor as Ayutthaya Literature: An Introduction]. In Gesmankit, K. (ed.), *Wannakam samai ‘Ayutthayā chabap thōtkhwām* [Thai Literary Works of the Ayutthaya Period Modernized Version]. Bangkok: Amarin Printing and Publishing Public Company Limited.
- Ruangraklikhit, C. (2010). *An lilit phralō chabap wikhrō lā thōtkhwām* [An Analytical Reading and Paraphrasing of Lilit Phra Lor]. Bangkok: Thana Press.
- Silpathai. (2015, December 5). *Sātrāchān phisēt mōmlūang bun līa thēpphaya suwan* [Emeritus Professor M.L. Boonlua Debyasuvann]. Retrieved March 30, 2018, from <https://www.silpathai.net>>M.L.Boonlua.
- Skinner, Q. (1978). *The Foundations of Modern Political Thought, Volume 1: The Renaissance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- _____. (1988). A reply to my critics. In Tully, J. (ed.). *Meaning & Context: Quentin Skinner and his Critics*. New Jersey: Princeton University Press.
- _____. (2002). *Visions of Politics, Volume 1: Regarding Method*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Veravong, S. (2006). *Withī Thai nai lilit phralō* [The Thai Way in Lilit Phra Lor]. Bangkok: Sathaporn Books.